

Manifestation av **annanhet**

Ståuppkomik i förhållande till maktrelationen mellan norm och avvikelse

Av Erika Andersson

Författad vid Institutionen för kommunikation och medier

Lunds Universitet

MKVK04: Medie- och kommunikationsvetenskap, Kandidatkurs

Höstterminen 2019

Handledare: Fredrik Miegel

Examinator: Fredrik Schoug

Sammanfattning

När komiker skämtar gör de ofta det utifrån personliga erfarenheter och egenskaper. De egenskaper som främst lyfts fram på ståuppscenen kan klassas som normavvikande. Skämten bygger ofta på att komiker utifrån normavvikande egenskaper kommenterar och problematiserar sitt förhållande till normen och samhället. Denna uppsats undersöker huruvida komikers identitetbaserade skämt kan förstås säga något viktigt om maktrelationen i kategoriseringen mellan norm och avvikelse. Den undersöker även vilken roll ståuppscenen kan förstås fylla för att komikerna ska kunna skämta om normativitet och annanhet, det vill säga normavvikelse. Uppsatsen är en fallstudie av ståupprutiner hämtade från det svenska tv-programmet *Släng dig i brunnen* (1990-1999, 2017-). För att komma till insikt över hur komikers skämt kan förstås säga något om maktrelationen i kategorisering görs en kvalitativ innehållsanalys av symtomal läsart. De teoretiska utgångspunkterna för uppsatsen är socialkonstruktivistiska teorier om kategorisering, Goffmans teori om stigmatisering, Barthes teori om mytologier och Bachtins förståelse av den medeltida karnevalen som en arena av frihet från den hierarkiska ordningen.

Analysen visar hur ståuppkomiker genom att skämta utifrån personliga egenskaper, som kan kategoriseras som stigman, bidrar till att göra maktrelationen mellan norm och avvikande synlig. Komiker som manifesterar sin annanhet får ett underifrånperspektiv och kan därmed skämta normkritiskt. Analysen visar vidare hur ståuppscenen är en arena genomsyrad av en karnevalsk världsuppfattning vilket innebär att den står utanför den officiella kulturens hierarkiska regelverk. Detta innebär att ståuppscenen fyller en viktig humanistisk funktion då den gör denna manifestation av annanhet och normkritik möjlig. Komikerna som uppträder på den tillåts således att säga något viktigt om samhället de lever i och relationerna som finns i det. Vidare uppenbarar sig ett regelverk där komikerns annanhet eller brist på annanhet legitimerar vad den får och inte får skämta om, en annanhetsprincip.

Nyckelord: *Ståuppkomik, Humor, Stand-up comedy, Karneval, Kategorisering, Norm, Avvikande, Stigma*

Titel: Manifestation av annanhet - Ståuppkomik i förhållande till maktrelationen mellan norm och avvikelse

Författad av: Erika Andersson vid Institutionen för kommunikation och medier, Lunds universitet HT 2019

Innehållsförteckning

Inledning	1
Bakgrund	1
Vad har redan gjorts?	2
Vad kan denna uppsats bidra med?	4
Hur studien genomförts	5
Varför ståuppkomik är ett lämpligt material och hur man närmar sig det	5
Urval och material	6
Att se på materialet med rätt glasögon	7
Kategorisering och stigmatisering	7
Mytologier	9
Den karnevalska världsuppfattningen	9
Annanhetshumor	10
Könskategoriseringens upphöjda position	10
Komikern eller materialet?	14
Olika erfarenheter och stigman	22
Ett underifrånperspektiv	27
Att skämta om sig själv	30
Konklusion: Annanhetsprincipen	34
Källförteckning	37
Tryckta källor	37
Elektroniska källor	39
Empiriskt material	40

Inledning

Bakgrund

År 2002 hade Svenska Standupgalan sin första prisutdelning. De fyra kategorierna i vilka man kunde vinna priser var Juryns hederspris, Årets nykomling, Årets kvinnliga komiker och Årets manliga komiker. Genom åren har fler kategorier tillkommit men dessa fyra originalkategorierna finns fortfarande kvar år 2019. Att två av priserna bygger på köns kategorisering framstår vid första anblick inte som speciellt nämnvärt utan som något självklart. Ridgeways (2009) förståelse av köns kategorisering ger insikt i varför det är så. Hon menar att vi människor så instinktivt kategoriserar varandra efter kön att vi inte ens reflekterar över att vi gör det, men denna typ av kategorisering är inte så oskyldig som den kan verka då den tydligt placerar människor i en högre och i en lägre stående grupp (Ridgeway 2009:148f). Med detta som utgångspunkt började denna uppsats i ett ifrågasättande av köns kategoriseringens självklara plats i ståuppkomiken¹. Den undersöker om ovannämnda pris och en genrebeteckning som ”women comedy” kan förstås som bidragande faktorer till att maktrelationen mellan män och kvinnor upprätthålls. Men det är inte enbart köns kategorisering som bygger på en maktrelation, utan all typ av kategorisering, vilket innebär att det finns en djupare förståelse av frågorna ovan.

Kategorisering bygger på en tanke om att skilja på de som tillhör normen från de som avviker från den (Foucault 1987:233). Detta betyder att alla som har ett normbrytande beteende eller en normbrytande egenskap, ett så kallat stigma, placeras i ett underläge till normen (Goffman 2001:12). Då individer med normavvikande egenskaper tenderar att främst definieras efter dessa egenskaper (ibid:10ff) innebär det att de förstås utifrån sin annanhet. Detta är vidare en förklaring till varför kategorisering tenderar att lyfta fram minoriteter och inte majoriteter (Fiske 1998:366). Historiskt sett har den ljushyade, europeiske, heterosexuelle, psykiskt och fysiskt friske mannen setts som norm och alla som på något sätt skiljt sig från denna norm har setts som avvikande. I förhållande till detta kan man se att det finns en djupare innebörd i priskategorin Årets kvinnliga komiker. Användandet av denna priskategori antyder att komiker som är kvinnor ska förstås utifrån sin kvinnlighet vilket också innebär att de förstås som ett normbrott. Genom att flytta förståelsen från kategorierna ”man” och ”kvinna” till kategorierna

¹ Det råder ingen konsensus över hur den engelska termen stand-up comedy ska översättas till svenska, följaktligen används termen ståuppkomik genomgående i uppsatsen då det är den term som används om kulturformen i Svenska Akademiens ordlista.

”norm” och ”avvikande” öppnas en djupare förståelse upp för kategoriserings upprätthållande av maktstrukturer.

Ståuppkomik är en naken konstform där den personliga identiteten är starkt knutet till materialet, vilket är tydligt då många komiker skämtar om sig själva och sin relation till samhället. Eftersom den personliga identiteten är så starkt knuten till materialet utgår många komiker från sin annanhet när de skämtar, det vill säga att det är komikerna själva som lyfter fram sina stigmat. Genom att studera hur komiker i tv-programmet *Släng dig i brunnen* (1990-99, 2017-) skämtar om personliga egenskaper som är stigma kan man få förståelse för vilka egenskaper det är som betraktas som normavvikande i samhället. Man kan även få insikt i hur den normativa förståelsen av dessa egenskaper påverkar hur en ståuppkomiker upplever sig själv, sin roll i samhället och sitt förhållande till normen. Genom detta studeras även vilken funktion ståuppscenen fyller för möjliggörandet av att lyfta fram normavvikande egenskaper.

Vad har redan gjorts?

Under slutet av 2010-talet var ståuppscenen i Sverige större och populärare än vad den någonsin hade varit tidigare (Camitz 2019, Yussuf 2019, Linde 2017), något som kan förstås som en följd av ståuppkomikens stora popularitet i USA vid samma tidpunkt (Gillota 2015:104). Trots konstformens popularitet finns det dock förvånansvärt få studier om vilken roll den fyller i kulturen (ibid). Den forskning som finns om ståuppkomiks kulturella betydelse präglas av studier som undersöker specifika demografiska gruppers förhållande till utförandet av konstformen. Russell (2002), Gilbert (2004), Lockyer (2011) och Cooper (2019) studera alla hur framträdande från komiker som är kvinnor både kan förstås som ett ifrågasättande och ett bekräftande av en manlig diskurs. De lyfter även fram teman som de menar är unika för komiker som är kvinnor (ibid). Några av dem menar att kvinnor i mycket högre grad än män skämtar nedvärderande om sig själva och spelar på stereotyper (Lockyer 2011:116, Russell 2002). Weaver (2010) studerar hur afroamerikanska och afrokaribiska komiker förhåller sig till ett rasistiskt bildspråk i sina ståupppframträdande. Lockyer (2015) studerar hur komiker med funktionsnedsättningar använder ståuppscenen som en plattform för att få kontroll och för att bekräfta sina funktionsnedsättningar. När studier om ståuppkomiks kulturella betydelse görs från en specifik demografisk grupp legitimeras förståelsen av världen som bygger på kategorisering. Den kategoriska förståelsen av ståuppkomik har även inneburit att vissa forskare ser komiker inte bara som komiker, utan även som grupprepresentanter. Gillota (2015:103ff) menar att komiker från minoritetsgrupper kan förstås som grupprepresentanter då

de representerar ett perspektiv från en särskild demografisk grupp. Dessa grupprepresentanter bidra till att göra den föreställda gemenskapen verklig för ståuppubliken, men kan själv välja om de ska bekräfta eller ifrågasätta sagda gemenskap (ibid). Detta kan sättas i relation till Smith (2019) som hävdar att komikern inte presenterar sig själv utan istället representerar en grupptillhörighet. När en komiker uppträder menar Smith att denne träder in i en kollektiv identitet baserad på stereotypa bilder, en så kallad komisk persona (ibid).

Hur komiker förhåller sig till stereotypa bilder finns det flera studier om. Lowrey, Renegar & Goehring (2013:69) menar att komiker använder sig av ironiska scenpersonligheter vilket gör att det framstår som att de upprätthåller normativa och stereotypa bilder när de i själva verket ifrågasätter dem. Även Cooper (2019:209) menar att skämt som spelar på stereotyper utifrån komikerns egen grupptillhörighet är ett ifrågasättande av normer. Weavers (2010:44) studie kan sättas i kontrast till studierna ovan eftersom han menar att så länge afroamerikanska och afrokaribiska komiker skämtar och använder ett språkbruk som bygger på normativa och stereotypa bilder löper de större risk att bekräfta stereotyper än att ifrågasätta dem. Det råder således delade meningar om huruvida komiker bekräftar eller ifrågasätter normer när de skämtar på ett stereotypt sätt om den kategori de själva tillhör. I relation till detta finns det dock en gemensam tanke i flera studier som menar att komikers skämt som bygger på stereotypa bilder av andra kategorier än den komikern själv tillhör inte är ett ifrågasättande utan ett bekräftande av normer (Lowrey, Renegar, & Goehring 2013:66ff, Cooper 2019:205, 210, Gillota 2015:110). Frågan är då varför skämt som bygger på stereotypa bilder utifrån komikerns egen grupptillhörighet så ofta uppfattas som ett ifrågasättande av normer snarare än ett bekräftande av dem? Flera forskare menar även att komiker som tillhör minoritetsgrupper främst tilltalar de egna grupperna (Gillota 2015:106, Russell 2002), vilket implicit innebär att det finns en tanke om att de komiker som har ett normativt perspektiv tilltalar alla. Normen räknas sällan som en kategori (Fiske 1998:366) vilket kan förklara varför studier av ståuppkomiks kulturella betydelse ofta görs i förhållande till minoritetsgrupper, samt hur de tankarna om stereotypa bilder och komikerns roll som grupprepresentant främst förstås i förhållande till de komiker som inte tillhör normen. Hur själva plattformen, det vill säga ståuppscenen, ska förstås råder det också delade meningar om. Lockyer (2011:114) och Russell (2002) menar att ståuppscenens uttryck inte är neutralt utan maskulint och därmed utformat för att utesluta de komiker som är kvinnor. I sin senare studie över komiker med funktionsnedsättningar säger dock Lockyer emot sig själv. I denna studie presenteras inte en förståelse av ståuppscenen som uteslutande, utan som en plattform där komiker med funktionsnedsättningar ges en möjlighet att ta kontroll över sitt egna uttryck (Lockyer

2015:1402ff). Cooper (2019:203) menar att ståuppkomik befinner sig i gränsen mellan underhållning och social kritik och att när komiker skämtar utifrån sin sociala position kan de avslöja den normativa kulturen. På grund av detta gör hon en jämförelse mellan ståuppscenen och Bachtins förståelse av karnevalen som en alternativ bild över hur världen borde vara (Cooper 2019:203). Keisalo (2018) menar att man måste förstå ståuppscen både som en motvikt till andra sociala kontexter samtidigt som den också är begränsad till dem. På grund av detta menar hon att ståuppscenen är en plats där konventioner relateras till innovationer (Keisalo 2018:561).

Vad kan denna uppsats bidra med?

Denna uppsats är ett bidrag till ett relativt begränsat forskningsfält om den kulturella betydelsen av ståuppkomik. Som redovisat ovan har mycket tidigare forskning på fältet fokuserat på att studera ståuppkomik utifrån en specifik kategori av människor som ses som avvikande från normen. På grund av detta har det normativa perspektivet förblivit tämligen outforskat och så även maktrelationen all kategorisering bygger på. På grund av detta undersöker denna uppsats inte ståuppkomik utifrån en specifik grupp eller kategori utan från den djupare innebörden i relationen mellan norm och avvikelse. Många tidigare studier förstår ståuppscenen som en arena där olika icke-normativa perspektiv kan lyftas och normkritik uttryckas, men det saknas en förståelse för vad det är som gör att ståuppscenen tillåter dessa perspektiv att lyftas upp och denna kritik att uttryckas. Syftet med uppsatsen är således att studera hur kategorisering kan påverka en individs uttryck och förståelse av sig själv och om detta ger individer olika förutsättningar beroende på deras sociala position. Den undersöker även vilken betydelse det kan finnas i att lyfta ett icke-normativt perspektiv på ståuppscenen och vilken funktion själva ståuppscenen fyller för att dessa perspektiv ska kunna lyftas fram. Detta görs genom att studera ståupprutiner från tv-programmet *Släng dig i brunnen*, mer specifikt rutiner där komikerna berör sin identitet i materialet, utifrån följande frågeställningar: På vilket sätt påverkar komikerns sociala position dennes material? Hur kan komikerns material förstås som ett brott mot eller en bekräftelse av ett normativt perspektiv? På vilket sätt kan ståuppscenen ses fylla en humanistisk funktion i samhället?

Hur studien genomförts

Varför ståuppkomik är ett lämpligt material och hur man närmar sig det

Denna uppsats är en kvalitativ fallstudie av tv-programmet *Släng dig i brunnen* där materialet analyserats med hjälp av en kvalitativ innehållsanalys av symptomal läsart. Då målet med analysen är att skapa en förståelse över vilken betydelse det finns i relationen mellan norm och avvikelse används kvalitativa metoder eftersom de fungerar som redskap för att beskriva processer och innebörder av fenomen, samt skapa förståelse till varför något är som det är (Merriam 1994:33). Med hjälp av kvalitativa metoder kan följaktligen skämt som bygger på komikerns identitet studeras för att nå en djupare förståelse till varför komiker skämtar om vissa egenskaper men inte om andra, samt vilken innebörd som finns i att skämta om en normavvikande egenskap.

Fallstudier studerar mänskligt beteende i en särskild kontext för att visa på människors konstruktion av verkligheten (ibid:178). *Släng dig i brunnen* är ett lämpligt fall för att analysera hur normer och avvikelser konstrueras, då ståuppkomik är en konstform där sambandet mellan individen och uttrycket är väldigt överlappande. Många komiker utgår från egna erfarenheter när de skämtar. Dessutom uppmantras komiker att skämta om sig själva (Ilar 2017) och då ofta utifrån sina normavvikande egenskaper. Detta eftersom det som avviker från normen uppfattas som roligt medan det som stämmer överens med normen inte gör det (Billig 2005:206). Det är således komikerna själva som i skämten lyfter fram sin annanhet och kommenterar sitt förhållande till samhället. Genom att studera hur komiker skämtar om sig själva studeras även hur dessa människor både upplever och konstruerar kunskap kring normer och avvikelser.

Fallet i en fallstudie befinner sig alltid en kulturell kontext (Merriam 1994:37f). Det innebär att *Släng dig i brunnen* inte kan förstås som ett enskilt fenomen, utan måste förstås som en del av en större samhällelig kontext. Detta innebär att de konstruktioner av normer och avvikelser som finns i *Släng dig i brunnen* kan förstås som uttryck av de normer som finns i samhället som omger tv-programmet. Följaktligen innebär en fallstudie av *Släng dig i brunnen* även en studie av kulturen och samhället tv-programmet finns i. Naturligtvis har komikers skämt som syfte att vara roliga och därför överdrivs ofta både situationer och karaktärsdrag hos komikern, därmed kan skämten inte förstås som direkta avbilder av det verkliga livet. Men när egenskaper överdrivs betyder det också att de synliggörs, vilket innebär att ståuppkomik fungerar som ett förstoringsglas för att visa vilka egenskaper det är som uppfattas som

normavvikande. De egenskaper det skämtas om säger direkt eller indirekt något om de normativa föreställningarna som finns i samhället skämtens sägs i.

För att skapa förståelse över hur komikers skämt kan säga något om de normer och maktrelationer som finns i samhället behöver de förstås som mer än skämt. Detta kan uppnås via en kvalitativ innehållsanalys av symptomal läsart eftersom denna typ av analysverktyg är en reflektiv och tolkande process där element av texten² som annars kan framstå som naturliga och allmängiltiga blir till uttryck för en ideologisk innebörd (Østbye, Knapskog, Helland & Larsenet 2004:65). Med andra ord genom en kvalitativ innehållsanalys kan komikers skämt analyseras som uttryck för den maktrelation mellan norm och avvikande som finns i samhället skämtens är skrivna i. För att möjliggöra den reflektiva och tolkande processen krävs det teoretiska perspektiv (ibid:238). Genom att ställa frågor till *Släng dig i brunnen* med utgångspunkt i konstruktivistiska teorier om kategorisering, Goffmans teori om stigmatisering och Barthes teori om mytologier har en ny förståelse av materialet öppnats upp i relation till den inneboende maktrelationen som finns i kategorisering. Vidare har Bachtins tankar om den karnevalska världsuppfattningen tillämpats för att skapa en ny förståelse över vilken humanistisk funktion *Släng dig i brunnen* kan ses fylla.

Urval och material

Efter denna redogörelse över hur närmandet av materialet gjorts lämpar det sig också med en tydlig presentation av själva materialet och urvalet från det. Då det behövdes flera ståupprutiner där komikern berörde sin identitet för att göra analysen möjlig blev tv-programmet *Släng dig i brunnen* ett lämpligt material. *Släng dig i brunnen* är ett svenskt ståuppkomedi-program som sänts i två omgångar. Den första omgången sändes mellan år 1990 och år 1999 och en andra omgång hade premiär år 2017. Den andra omgången har fram till och med hösten år 2019 sänts i tre säsonger. *Släng dig i brunnen* är ett lämpligt material för denna uppsats då de är ett samtida tv-program som kan ses som förhållandevis representativt för ståuppscenen i Sverige under slutet av 2010-talet. I tv-programmet medverkar komiker från olika delar av landet, med någon övervikt av komiker från Stockholm. Dessutom är det en övervikt av komiker som är män jämfört med komiker som är kvinnor³. Det medverkar trettiofem män och tjugo kvinnor, sett till antal rutiner är 125 framförda av män och 57 framförda av kvinnor. *Släng dig i brunnen* har också en blandning av komiker som är mer eller mindre kända och komiker som främst

² Text syftar här på det breda textbegreppet från medievetenskapen och innefattar därmed även tv-serier.

³ Jag som uppsatsförfattare är medveten om att könsidentiteten kan skilja sig från det biologiska könet.

uppträder på klubbar respektive de som främst uppträder med föreställningar. Eftersom *Släng dig i brunnen* produceras för Sveriges Television kan det också tänkas att det är en stor variation på ståupprutinerna och därmed lätt att hitta olika perspektiv i materialet. Detta eftersom Sveriges Television har en uttalad ambition att tv-programmen de producerar och tv-program som produceras för dem, både ska reflektera mångfalden som finns i samhället och ge plats åt en mångfald av åsikter (Sveriges Television 2019).

Analysen i denna uppsats bygger på en totalundersökning av samtliga säsonger i den senaste omgången av *Släng dig i brunnen*. Efter att ha sett alla rutiner sorterades följaktligen de rutiner där komikern inte på något sätt berörde sin identitet bort, eftersom dessa inte kunde användas för att svara på uppsatsens frågeställningar. Efter denna utgallring bestod materialet fortfarande av en stor mängd rutiner som berörde alla möjliga teman, så som konststillhörighet, ålder, fysisk och psykisk funktionsnedsättning etcetera. Följaktligen började materialet att studeras efter uppsatsen frågeställningar. Då kunde ett sökande av gemensamma nämnare bland rutinerna påbörjas. Ett tema som var återkommande var normkritiska rutiner.

Utifrån denna totalundersökning gjordes sedan ett strategiskt urval av rutinerna för att ta fram de som på bästa sätt kunde användas i analysen för att belysa det som undersökts.

Att se på materialet med rätt glasögon

Denna uppsats studerar hur maktförhållandet mellan norm och avvikelse tar sig uttryck på och i förhållande till ståuppscenen. Det har inneburit att ett antal begrepp och teorier har spelat en större roll än andra. För att studera maktförhållandet mellan norm och avvikelse har socialkonstruktivistiska teorier om kategorisering, Goffmans teori om stigmatisering och Barthes teori om mytologier varit mest betydelsefulla. Då analysen även syftar till att skapa förståelse för ståuppscenens betydelse för synliggörandet av detta maktförhållande har Bachtins tankar om den medeltida karnevalens funktion som frizon från den hierarkiska ordningen applicerats på dagens ståuppscen.

Kategorisering och stigmatisering

För att studera relationen mellan norm och avvikande behövs en förståelse för hur kategorisering skapar denna relation. Douglas teori om renhet och fara är en lämplig utgångspunkt för att nå denna insikt. Douglas (1997:60) beskriver hur kulturen har ett kategorisystem av normer och värderingar som individen måste stämma överens med för att inordnas i kulturen. Individer som inte kan inordnas i detta system klassas som anomalier.

Utifrån detta tankesätt är det uppenbart att kategorisering är mer än ett sätt att skapa struktur, det är ett sätt att peka ut de som inte tillhör majoriteten. Kategoriseringens naturlighet ifrågasätts av flera forskare som har sin utgångspunkt i konstruktivismen och socialkonstruktivismen (Burr 2003, Fiske 1998). Burr (2003:5) menar att världen är konstruerad för att gynna vissa människor men inte andra, på grund av detta måste kategorisering av människor förstås innehålla olika maktrelationer. Utifrån detta kan Foucaults tankar om norm och avvikelse appliceras. Foucault (1987) redogör för hur det under olika tider alltid har tagits till olika åtgärder för att skydda samhällsordningen från de som avviker från den. Han beskriver hur disciplinär kategorisering har använts för att skapa ordning genom att separera normavvikare så som dårar och farliga från normen: icke-dårar och ofarliga (Foucault 1987:233). Denna uppdelning mellan människor menar Foucault används dels för att markera vem som bryter mot normen men också för att lära de som avviker från normen hur den ska förhålla sig till samhället (ibid). Utifrån denna förståelse av kategorisering får könskategorisering vid Svenska Standupgalan en ny innebörd då den kan ses som upprätthållare av en viss typ av ordning. Men könskategorisering är inte den enda kategori som finns, alla kategorier finns till för att märka de som skiljer sig från normen.

För att få förståelse för kategorisering behövs således även en förståelse för vad det är som gör att vissa människor räknas som avvikande från normen. Denna insikt finns hos Goffman (2001:12) som menar att det är en människas stigma som placerar denne som avvikande och även lägre stående till normen. Stigma är det begrepp som används för de olika egenskaper en människa kan ha vilket gör denne olik andra i sin omgivning. Med andra ord ett stigma är en mindre värd egenskap som gör att människan som har den också blir mindre värd (ibid). Vilka egenskaper som räknas som stigman varierar och kan handla om allt möjligt från hudfärg, fysisk funktionsnedsättning, sexuell läggning och mer där till (ibid:14). Det som är gemensamt för alla stigman är att de är egenskaper som betraktas som en avvikelse från det som uppfattas som normen och att individer som har stigman på något sätt placeras utanför gemenskapen (ibid:12). I förhållande till Douglas (1997:10) teori om renhet och fara kan stigma förklaras som något som skapar oordning i samhället och enda sättet att återskapar ordningen är att försöka ta bort det som skapar oordningen, i detta fall att placera den stigmatiserade som underlägsen normen. Douglas (ibid:60) menar fortsatt att samhället både kan välja att ignorera avvikelserna eller fördöma dem, i fallet med den stigmatiserade görs både och. Eftersom ståuppkomik gynnas av ett perspektiv som står utanför normen (Krefting 2014) och då komiker uppmuntras skämta om sig själva (Ilar 2017) innebär detta att det är komikerna själva som lyfter fram hur de skiljer sig från normen. Genom att studera vilka stigman det är som komikerna

lyfter fram i sitt material skapas således en djupare förståelse för vilka egenskaper det är som ses som normavvikande i det samtida samhället.

Mytologier

Med hjälp av teorier om kategorisering och stigmatisering blir den ideologiska innebörden i särskiljandet av normavvikelse uppenbar. För att studera hur denna ideologiska innebörd tar sig uttryck på och i förhållande till ståuppscenen kan Barthes teori om mytologier tillämpas. Barthes har sin utgångspunkt för teorin i Saussures teckensystem från semiologin. Myten kan förklaras som ett semiotiskt system som i sig själv har två underordnade semiotiska system (Lindgren 2009:80f). Det finns en språklig och en mytologisk nivå. På den språkliga nivån, även kallat språkobjekt, produceras uttryckets direkta betydelse. På den mytologiska nivån, även kallat metaspråk, produceras uttryckets symboliska innebörder (ibid). Ett begrepp som ”kvinnlig komiker” kan sägas ha en symbolisk innebörd av att kvinnan ska ses som något avvikande till mannen. Detta kan förstås då begreppet ”kvinnlig komiker” både innehåller en mening och en form. Meningen är innebörden bakom yttrandet, den historiska kontexten om man så vill (Barthes 2007:210). I förhållande till konstruktivistiska tankar om kategorisering kan meningen bakom begreppet förstås som ett upprätthållande av en patriarkal samhällsordning. Mytens mening är således inte objektiv utan ett resultat av en historisk vilja (ibid). Men mytens symboliska innebörd består inte bara av mening, utan är ett samspel mellan mytens mening och form (ibid:215). Mytens mening framstår som objektiv eftersom mytens form, sättet den ger betydelse åt något, tömmer yttrandet från sin mening. Barthes (ibid:237) beskriver det som att mytens form är ett konstaterande utan en förklaring. Att kategorisera komiker efter kön framstår som självklart eftersom mytens form har gjort att meningen bakom handlingen framstår som naturlig. Mening bakom myten, om att man måste märka ut det som avviker, är aldrig dolt. Vad som däremot är dolt är hur meningen är ett resultat av en historisk vilja. Barthes (ibid:223) menar att myten nått sitt mål då det historiska framstår som det naturliga. Genom att studera hur komiker skämtar om sitt utanförskap uppenbarar sig den historiska viljan bakom maktrelationen som kategoriserar vissa människor som avvikande från normen.

Den karnevalska världsuppfattningen

Ovanstående teorier tillhandahåller en verktygslåda av begrepp och tankar som kan förklara hur komikers skämt kan förstås som normkritiska eller som en manifestation av annanhet, men ingen av de teorierna ger något verktyg för att förklara varför normkritik eller annanhet kan

uttryckas på just ståuppscenen. Något Bachtins tankar om den medeltida karnevalens humanistiska funktion däremot tillhandhåller. Bachtin (2007:20f) beskriver den medeltida karnevalen som en tillfällig arena för folklig frihet i kontrast till den officiella kulturen. Karnevalen, enligt Bachtin (ibid), var byggd på skrattets princip och han menade att den folkliga kulturen använde sig av humor för att uttrycka kritik mot den officiella kulturen genom att driva med normer. En alternativ bild över hur världen borde vara och förstås kunde presenteras i karnevalen eftersom den tillät maktrelationer att vändas upp och ner (ibid:21). Det var inte bara den reala makten som kunde ifrågasättas utan även normer och föreställningar då karnevalen både kringgick yttre och inre censurer (ibid:97). Bachtins tankar om karnevalska element ger insikt i hur humor kan förstås ha en djupare innebörd än att enbart vara rolig. I förhållande till uppsatsens analys ger dessa tankar insikt över hur skämt som bygger på normbrott kan förstås som motdiskurser till hegemonin. Det ger även insikt i hur skämt kan presentera en alternativ förståelse av världen, vilket innebär att humor har en särskild förmåga att avslöja myter, samt hur ståuppscenen verkar under en liknande frihet som karnevalen då det är en arena där normkritik kan yttras. Likt Cooper (2019:202) kan man argumentera för att dagens ståuppscen kan förstås fungera efter dessa frihetslagar. Det finns dock fler element av Bachtins tankar om den medeltida karnevalen som går att översätta till dagens ståuppscen. Bachtin (2007:19ff) menade att tack vare friheten som omslöt karnevalen kunde man inte bara kritisera makten utan det rådde även en slags jämlikhet inom den eftersom hierarkiska och sociala gränser suddades ut. Denna tanke ger insikt i hur både karnevalen och ståuppscenen kan förstås fungera som en plattform där den som i det seriösa livet placeras som lägre stående på grund av sin annanhet får en chans att uttrycka och visa upp sig.

Annandhetshumor

Könskategoriseringens upphöjda position

För att få förståelse för hur kategorisering påverkar komiker börjar denna analys med en djupare redogörelse för den mest etablerade kategoriseringen inom ståuppkomik, könskategorisering. Utifrån denna redogörelse blir även de grundläggande mekanikerna som all kategorisering bygger på synliggjorda.

Inom humor sker uppdelningen mellan komiker som är kvinnor och komiker som är män både i officiella och inofficiella sammanhang. Det kanske tydligaste exemplet är Svenska Standupgalan som årligen delar ut pris till Årets manliga komiker respektive Årets kvinnliga

komiker. Könskategorisering förekommer även i genrebeteckningen ”women comedy”. Man kan förstå det upprepade användandet av denna kategorisering inom ståuppbanschen då den mest vedertagna kategoriseringen av människor är könskategorisering (Ridgeway 2009:148). Svenska Standupgalan är bara en av alla galor som årligen har priskategorier baserade på könskategorisering, andra exempel är Guldbaggegalan, Oscargalan, Svenska Idrottsgalan och Fotbollsgalan. Könskategorisering handlar precis som all annan kategorisering om att skapa en förståelse av världen genom att kategorisera olika företeelser i olika grupper. Genom att sätta en människa i relation till andra människor uppkommer olika grupptillhörigheter. En kategori står aldrig för sig själv, utan den står alltid i relation till andra kategorier. Samtidigt som något kategoriseras efter vad det är, så kategoriseras det också efter vad det inte är. En kvinna kategoriseras inte bara som kvinna utan kategoriseras också som ”inte man”. Men vad är det som avgör hur de olika kategorierna utformas, med andra ord vad är det som gör att män och kvinnor ses som olika kategorier? För att svara på den frågan kan man använda sig av begreppet ”comparative fit” som syftar på tanken att de interna skillnaderna inom en grupp är relativt små jämfört med de tänkta skillnaderna mellan gruppen och andra grupper (Fiske 1998:321). Det vill säga att könskategorisering inte främst bygger på föreställningen om att alla kvinnor har någon form av delad identitet, utan på att det finns en markant skillnad mellan män och kvinnors identitet som legitimerar uppdelningen mellan könen. Man måste således finna vad denna skillnad skulle kunna vara för att förstå könskategorisering.

Inom idrott kan könskategorisering förklaras på grund av biologiska skillnader mellan könen, vilka kan påverka den fysiska prestationen då män i genomsnitt är både starkare och snabbare än kvinnor. Prestationsskillnaden innebär att det så kallade starkare könet premieras framför det andra. Här framstår könskategorisering som motiverad, men inom exempelvis humor eller skådespeleri är det ingen fysisk prestation som mäts. Olika fysiska förutsättningar för könen kan med andra ord inte vara förklaringen till varför könskategorisering görs i dessa sammanhang. Detta tyder på att det inte enbart finns en skillnad i olika individers uttryck utan även en föreställning om att det finns en grundläggande skillnad mellan könen som inte har något att göra med fysisk förmåga. Användandet av könskategorisering antyder att denna skillnad är så markant att manliga och kvinnliga prestationer inte kan jämföras. Detta innebär att könskategorisering inte enbart kan förstås utifrån det biologiska könet utan även måste förstås utifrån det sociala. Det sociala könet, även kallat genus, handlar om de sociala förväntningar som läggs på en individ på grund av dennes biologiska kön. Dessa förväntningar är inga som naturligt hänger samman med det biologiska könet utan dessa förväntningar förändras beroende på samhällskontexten, de är socialt konstruerade (Nationalencyklopedin

u.å). Socialt konstruerade förväntningarna kan således vara förklaringen till varför kategoriseringen av människor görs.

Ett socialkonstruktivistiskt perspektiv ifrågasätter kunskaps självklarhet genom att sätta kunskapen i en social och historisk kontext. Utifrån denna kontext förstås kunskap som något som uppkommit genom mänskliga interaktioner (Burr 2003:3f). Eftersom mänskliga interaktioner präglas av olika maktförhållanden betyder det att kunskapen i, och om, världen är konstruerad för att passa vissa mönster och exkludera andra (ibid:5). Genom att förstå kategorisering som en social konstruktion uppenbarar sig de maktrelationer som präglar den. Douglas (1997:60) förståelse av kategorisystemet som ett system av normativa värderingar, där alla som inte passar in i systemet räknas som avvikande, ger insikt i hur den världsbild som kategorisering presenterar inte är objektiv. Den förståelse av världen som användandet av kategorisering presenterar är en värld där de normativa värderingarna och perspektiven står högre än alla andra värderingar och perspektiv. Den här funktionen av kategorisering pekats sällan ut, utan ses istället som en naturlig del av kulturen. Utifrån detta kan kategorisering förstås som en myt.

Då det är mytens historia som ger den dess mening (Barthes 2007:210), måste man sätta kategorisering i en historisk kontext för att förstå den verkliga meningen bakom varför det görs. Foucault (1987:233) menar att disciplinär kategorisering är en teknik samhället genom historien har använt för att upprätthålla ordning. När avvikande via kategorisering separeras från normen markeras de ut som avvikelser för normen samtidigt som de får lär sig hur de ska förstå sig själva och förhålla sig till samhället (ibid). Utifrån denna historiska kontext är det uppenbart att kategorisering bygger på olika maktrelationer som placerar avvikande som underlägsna normen. Prigalar kan ses som ett modernt exempel på detta. Genom att enbart låta kvinnor tävla mot varandra disciplineras de till att förstå sig själva som något annorlunda gentemot männen. Skälet till att mannen kan antas vara normen och att kvinnan kan antas vara avvikande är på grund av att relationen mellan män och kvinnor historiskt sett byggts på denna princip. Genom att kvinnan förstås som avvikande till mannen förstås hon även som underlägsen honom. Utifrån denna kontext kan kategoriseringen av män och kvinnor förstås fylla en ideologisk funktion som representerar och legitimerar ett maktförhållande mellan över- och underordnad, i förhållande till en patriarkal ideologi. Myten om kategorisering består dock inte bara av en mening utan även av en form. Då mytens form är ett konstaterande utan en förklaring (Barthes 2007:237), innebär det att myten framstår som naturlig eftersom formen tömmer begreppet på sin mening. I fallet med könskategorisering konstateras det att det är en markant skillnad mellan män och kvinnor som gör att dessa människor måste förstås som två separata

kategorier, men det förklaras inte vad denna skillnad är. Detta betyder att meningen bakom myten har förlorat sitt värde men inte sitt liv (ibid:210). Eftersom mytens form döljer meningen bakom den har den lyckats då den fått den historiska viljan att framstå som det naturliga (ibid:223). Genom att se på könskategorisering som en social konstruktion kan man dock se att den inte är självklar. Fiske (1998:384) skriver exempelvis att kategorisering av människor i grupperna ”män” och ”kvinnor” lika gärna kunde vara en kategorisering av människor i grupperna: ”de som arbetar” och ”de som tar hand om hemmet”, medan Burr (2003:3) menar att kategoriseringen av människor kunde baserats på längd istället för kön.

Vardagliga repetitiva framställningar av att kvinnan ska förstås som något annorlunda i relation till mannen, som exempelvis prisgalor och genrebeteckningar baserade på kön, bidrar till att göra myten om att maktrelationen mellan män och kvinnor framstår som naturlig. Dessa subtila framställningar av att kvinnan ska förstås som något avvikande från mannen bidrar till att myten om att världen ska förstås utifrån en patriarkal ideologi återupprepas gång på gång i samhället, kulturen och populärkulturen. Ett exempel man kan studera närmare är Fotbollsgalan. Guldbollen, ett pris för bästa manliga fotbollsspelare, har getts ut sedan 1940-talet. Diamantbollen, ett pris för bästa kvinnliga fotbollsspelare, har getts ut sedan 1990-talet. Denna uppdelning antyder inte bara att det är en skillnad mellan män och kvinnor utan även att män är bättre än kvinnor. Om det inte hade funnits en föreställning om att män är bättre än kvinnor hade de kvinnor som är fotbollsspelare också kunnat vinna Guldbollen, men istället fick de ett separat pris. Denna uppdelning kan ses som ett exempel på föreställningen om att fotbollsspelande kvinnor inte är kapabla till att konkurrera med fotbollsspelande män, det ena könet lyfts upp på det andra könets bekostnad.

Priskategorier som bygger på könskategorisering ger således sken av att det finns en artskillnad snarare än en gradskillnad mellan män och kvinnor. Eftersom män och kvinnor oavsett om de agerar, leder ett tv-program eller skämtar inte jämförs antyder användandet av könskategorisering indirekt att det finns en kvalitativ skillnad mellan män och kvinnor. Men könskategorisering har börjat ifrågasättas. Under 2000-talet skrevs det flera debattartiklar som ifrågasatte användandet av könskategorisering på olika prisgalor. Några galor, främst musikgalor, har också valt att ta bort priskategorier som är baserade på könskategorisering, P3 Guld gjorde det år 2009, Grammisgalan och Grammy Award gjorde det år 2012 och MTV Video Music Awards gjorde det år 2017. Film och tv-galan MTV Movie & TV Awards tog även de bort priskategorier baserade på könskategorisering år 2017. Detta tyder på att könskategoriseringens självklarhet är under förändring. Trots detta förekommer könskategorisering fortfarande på flera galor och det är förhållandevis få kritiska röster som

höjs mot det. Att könskategorisering sällan framstår som något kontroversiellt utan som något naturligt visar hur effektiv myten är om att en ofta irrelevant skillnad mellan män och kvinnor är så avgörande att dessa människor inte kan förstås som samma sak.

Genom att förstå könskategorisering som något skapat av människor kan man fråga sig varför det görs. Inom ståuppkomik hade det inte behövts göras en uppdelning mellan män och kvinnor, utan man hade kunnat förstå dem som samma sak, som komiker. Myten som bygger på normens överlägsenhet över de avvikande verkar dock ha gjort detta omöjligt. Som tidigare nämnt ses könskategorisering stå över all annan typ av kategorisering, detta betyder således att rent teoretiskt förstås individen i första hand efter sin könstillhörighet. Då ståuppkomik är en naken konstform där komiker till stora delar baserar sitt material på personliga erfarenheter och egenskaper innebär det att de sätter sin egen identitet i fokus. Detta borde således efter den teoretiska logiken betyda att individens könstillhörighet tydligt uttrycks i materialet vilket skulle legitimera könskategorisering inom ståuppkomik. Frågan man då måste ställa sig är om det finns tydliga samband och återkommande teman i skämten framförda av komiker som är män respektive komiker som är kvinnor, med andra ord om det finns manlig och kvinnlig humor?

Komikern eller materialet?

Detta avsnitt undersöker främst huruvida det finns kvinnlig humor eller inte eftersom kvinnor mycket starkare än män kopplas samman med sin könstillhörighet (Fiske 1998:378). Detta blir tydligt då genrebeteckningarna "women comedy" och "feminist comedy", som hädanefter översätts till "kvinnlig humor" respektive "feministisk humor", används för att beskriva olika typer av ståuppkomik medan motsvarigheterna "manlig humor" och "patriarkal humor" inte används.

En del tidigare studier om komiker som är kvinnor menar att dessa utmanar den patriarkala hegemonin bara genom att vara komiker samtidigt som de är kvinnor (Lowrey, Renegar & Goehring 2013:74, Russell 2002). Enligt dessa studier innebär det alltså att de därmed automatisk presenterar världen ur en kvinnlig synvinkel (ibid). Tanken om att alla kvinnor som utför ståuppkomik automatiskt utmanar en patriarkal hegemoni kan dock ifrågasättas. Likt Weaver (2010:44) kan man resonera för att skämt som spelar på stereotyper skapade av normen aldrig kan vara effektiva motdiskurser då dessa stereotypa bilder alltid har ett förtryck kopplat till sig och genom att de återupprepas så bekräftas dem. Med andra ord: om en komiker som är kvinna spelar på en stereotyp bild av kvinnor, kan detta verka för att bekräfta patriarkala strukturer istället för att ifrågasätta dem.

Ett begreppet som kvinnlig synvinkel är intressant då det inte finns någon klar definition av vad som kvalificerar en synvinkel som kvinnlig. Gilbert (2004:149) menar att användandet av begrepp som "kvinnlig humor" och "feministisk humor" bygger på en tanke om att det finns *en* kvinnlig synvinkel. Tanken om att det enbart finns en kvinnlig synvinkel kan dock genast förkastats då det förutsätter att alla som kategoriseras som kvinna är likadana och således utgör en homogen grupp. Av de komiker som förekommer i *Släng dig i brunnen* är tjugo kvinnor och trettiofem män. Dessa människor är i varierande åldrar, de har olika sexuella läggningar, olika etniska bakgrunder, de kommer från olika delar av landet och skiljer sig åt på flera andra punkter, till exempel är en del i relationer medan andra är singlar och en del är föräldrar medan andra inte är det. Det är inte heller någon av komikerna som bara har en av dessa egenskaper eftersom en individs identitet alltid består av flera olika egenskaper. Att man har en delad könstillhörighet innebär till viss del en delad erfarenhet. Om man sedan lägger på ytterligare en eller två egenskaper som exempelvis etnicitet och sexuell läggning framkommer en annan kategorisering i den första kategorin. Man är inte bara en kvinna utan exempelvis en ljushyad kvinna som är homosexuell. Det går alltid att göra nya gruppindelningar i redan etablerade grupper (Fay 1996:54). Det innebär att både kategorin "kvinnliga komiker" och kategorin "manliga komiker" innehåller flera olika erfarenheter och därmed kan det inte finnas någon homogen synvinkel i någon av kategorierna.

Att använda termerna "kvinnlig humor" och "feministisk humor" för att beskriva en eller flera genrer av humor är problematiskt då båda termerna används parallellt med varandra och antas stå för samma sak (Gilbert 2004:41). Dessa begrepp antyder att det finns en särskild kategori av humor som är gjord av och för kvinnor, och en särskild kategori av humor gjord av och för feminister. Eftersom begreppen används synonymt med varandra innebär det att "feministisk humor" och "kvinnlig humor" ses som samma sak. Gilbert (ibid:64) menar att det stora problemet med dessa genrebeteckningar är att det endast finns ett kriterium för vilken humor som ska betecknas som kvinnlig och feministisk, att den ska framföras av en kvinna. Denna definition av "kvinnlig" och "feministisk humor" är problematiskt på flera plan. Genom att använda begreppet "feministisk humor" för att beskriva humor gjord av kvinnor presenteras en föreställning om att alla kvinnor verkar inom "feministisk humor". Även om en majoritet av de som identifierar sig som feminister i Sverige är kvinnor (Kudo 2018) så betyder det inte att alla kvinnor identifierar sig som feminister. På grund av detta blir det problematiskt att räkna all humor som sägs av en komiker som är kvinna som feministisk. Samtidigt som denna genrebeteckning antyder att alla kvinnor är feminister så antyder den också att män inte kan verka inom "feministisk humor". Men på samma sätt som att en komiker som är kvinna kan

skämta på ett sätt som bekräftar en patriarkal ideologi måste en man kunna skämta på ett sätt som ifrågasätter samma ideologi, det vill säga utöva "feministisk humor". En lämpligare genreuppdelning skulle istället vara "feministisk" och "patriarkal humor", men då i förhållande till materialet och inte i förhållande till könstillhörighet på den som framför skämten. Det här resonemanget visar att det behövs tydligare definitioner av vad som gör "kvinnlig" eller "feministisk humor" till en egen genre. Detta eftersom den rådande kategoriseringen inte är legitim då det inte är skämten som är i fokus för uppdelningen utan könet på den som säger skämtet, oavsett vad skämtet handlar om. Eftersom genreuppdelningen mellan "manlig" och "kvinnlig humor" i första hand utgår från komikerns könstillhörighet istället för komikerns material tyder det på att genren "kvinnlig humor" är ett uttryck i myten om att kvinnan ska förstås som något avvikande från normen, det vill säga mannen. Det mytologiska tar sig uttryck då denna genreuppdelning fastslår att det är en skillnad på den humorn som sägs av kvinnor gentemot den humorn som sägs av män, utan att förklara vad skillnaden är. Genom att sätta materialet i fokus kan man dock försöka finna ett svar på vad denna föreställda skillnad är.

Kategorisering grundar sig till stor del på en tanke om att medlemmar från den ena kategorin har en eller flera delade erfarenheter som medlemmar i den andra kategorin saknar (Fay 1996:90). För att förstå varför könskategorisering görs så instinktivt inom humor behöver man således försöka svara på vad dessa erfarenheter är och om de tar sig uttryck i materialet. Erfarenheter som hänger samman med det biologiska könet är en lämplig utgångspunkt för att finna erfarenheter som det andra könet saknar. Några exempel på sådana erfarenheter är menstruation, graviditet och erektion. Inom ståuppkomik finns det flera teman som räknas som typiskt kvinnliga och som sägs av komiker som är kvinnor vilket gör att de kan ses som exempel på "kvinnlig humor". Dessa teman kan delas in i två kategorier, en baserad på det biologiska könet och en baserad på det sociala könet. Den första typen av skämt på kvinnliga teman kan kategoriseras under begreppet genus-skämt. Skämt som kan placeras in i denna kategori är skämt som bygger på teman som genom historien har kodats som kvinnliga men som inte har något att göra med det biologiska könet, exempelvis shopping och smink (Stott 2005:99). Den andra typen av tema som ses som typiskt kvinnligt är den kategori av skämt Gilbert (2004:84–90) benämner under begreppet "gynecology." Denna kategori utgår från det biologiska könet eftersom gynecology-skämt handlar om kvinnokroppen och dess funktion. Några av temana inom denna kategori är graviditet, menstruation och amning. Gilbert (ibid) menar att dessa typer av skämt är unika för komiker som är kvinnor, något som inte är konstigt då dessa teman bygger på erfarenheter män saknar. Då det uppenbart finns erfarenheter som skiljer män och kvinnor som påverkar vissa komikers ståuppmaterial, skulle detta kunna användas som ett argument till

varför könskategorisering görs inom ståuppkomik. Men det är inte så enkelt. Som tidigare nämnt kategoriseras idrott efter kön på grund av kvantitativa skillnader, inte efter kvalitet på innehållet. Bara för att en komiker talar om graviditet innebär det inte automatiskt att detta skämt håller en lägre kvalitet än ett skämt som berör ett ämne som inte ses som typiskt kvinnligt.

Man kan återvända till de förväntningar samhället och kulturen lägger på respektive kön för att tydliggöra detta resonemang. Det finns en föreställning om att komiker som är kvinnor saknar ett generellt tilltalande eftersom de inte talar om teman som ses som allmänna, utan främst talar om teman som i första hand berör kvinnor (Krefting 2014, Limon 2000). Tanken om att genus-skämt och gynecology-skämt saknar ett generellt tilltal grundar sig på samma historia som könskategorisering grundar sig på, en tanke om att mannen är normen och att kvinnan är avvikande. Eftersom skämt baserade på funktioner i kvinnokroppen ses sakna ett generellt tilltal kan kvinnokroppen förstås som ett stigma. Goffman (2001:10) definierar begreppet stigma som en mindre värd egenskap hos individen som gör att den avviker från normen vilket gör att normen förstår individen som mindre värd. Då kvinnokroppen har egenskaper som avviker från den manliga kroppen ses den som avvikande till normen vilket vidare gör att skämt baserade på funktioner i kvinnokroppen ses sakna ett generellt tilltal. I *Släng dig i brunnen* förekommer ett flertal skämt som handlar om kvinnokroppen. Ett exempel är Evelyn Moks (2019) skämt om sina bröst:

[...] Jag kan inte ta av mig bh:n bara så där för grejen är att jag har inte små nätta "jag kan gå utan bh"-Södermalmstuttar. Det är inte det jag har. Jag har liksom bara ärvt långa, arga, invandrade, förortspattar. Liksom de ser lite ut som spenar. De här är inte gjorda för sex. De är gjorda för att amma ett barn på vardera sida medan jag flyr kommunism.

Mok talar uppenbart om något fler kvinnor än män kan relatera till. Men det finns en problematik i att tänka att hennes skämt på grund av detta mer riktar sig till en kvinnlig publik än till en manlig. För samtidigt som att skämt från komiker som är kvinnor antas vara nischade på kvinnliga teman anses skämt från komiker som är män, oavsett innehåll, att ha ett universellt tilltal (Stott 2005:99). Det innebär att även då män talar om teman som kvinnor inte kan relatera till på samma sätt som män så antas dessa skämt inte handla om manliga teman utan om allmängiltiga. I *Släng dig i brunnen* förekommer skämt som handlar om erektioner och dessa berörs enbart av komiker som är män. Detta är ett tema som skulle kunna betraktas som nischat för en manlig publik men det gör det inte. En förklaring till varför det är så är för att den manliga

ordningen aldrig behöver ifrågasättas då den ses som norm och därmed ses en androcentrisk synvinkel också som det normala (Bourdieu 1999:19), vilket betyder att en gynocentrisk synvinkel ses som avvikande. Detta innebär att den manliga kroppen inte kan vara ett stigma eftersom den inte ses ha normavvikande egenskaper. Ett exempel på ett skämt med en androcentrisk synvinkel från *Släng dig i brunnen* är denna rutin av Henrik Schyffert (2018):

Asså när jag var som absolut mest mittemellan det var när man skulle gå på sitt första skoldisco i sexan. Då är man som mest mittemellan. Man är tretton år, man är inte pojke, man är inte man. [...] Det finns en del i en som är lite intresserad av så här att dansa med tjejer och så finns det en annan del i en som bara vill klättra upp och ner i ribbstolarna och bara [Schyffert skriker, sträcker ut tungan och viftar med händerna]. Det är en tuff jävla ålder för man förstå ju som trettonårig att mitt jobb i framtiden är att någon gång så måste jag hjälpa till att på något sätt tillfredsställa tjejer men här vet man ju inte hur man gör. Man har ingen aning om det som trettonårig. Tillfredsställa sig [sic] själv, det kunde jag. Herre Gud jag var ju liksom drivande libero i BK Handtralla.

Likt Mok talar Schyffert utifrån ett perspektiv som inte hela publiken relaterar till på samma sätt. Trots det använder sig Schyffert av den generiska pronomenet ”man” istället för ”jag”. Meningen: ”Då är man som mest mittemellan.”, visar att han använder en term som spelar på ett generellt tilltal. Att Schyffert själv tänkt på att han använder detta generella tilltal är inte säkert men genom att göra det framstår det som att publiken uppmuntras att själva identifiera sig i hans material. På grund av detta, och eftersom en androcentrisk synvinkel ses som normen, kan det perspektiv hans skämt ger uttryck för framstå som mer neutralt än Moks, vilket vidare innebär att hans skämt kan antas ha ett universellt tilltal på ett annat sätt än vad hennes kan. Detta kan förklara varför så mycket tidigare forskning har haft ett fokus på att hitta teman som är typiska för komiker som är kvinnor och helt ignorerat att studera teman som är unika för komiker som är män. Man har studerat när normen bryts, inte när den upprätthålls. Genom att ifrågasätta tanken om att skämt som grundar sig på klassiskt kvinnliga teman egentligen skulle vara mer nischade än skämt som bygger på klassisk manliga teman ifrågasätts det förgivettagna antagandet om att manliga teman berör alla medan kvinnliga teman enbart berör kvinnor. Med andra ord: det normativa perspektivet uppmärksammas som just ett perspektiv. I själva tv-programmet görs ingen skillnad på Moks och Schyfferts skämt då de båda uppträder för samma typ av publik. Ståuppscenen behöver således inte gynna en androcentrisk synvinkel, även om det finns en föreställning om att den alltid gör det (Lockyer 2011:114).

Finns det då någon annan förklaring till varför könskategorisering görs av både komiker och humor? Det är inte bara olika erfarenheter som gör att de olika könen skiljer sig åt. Som tidigare nämnt innebär all typ av kategorisering av människor att individen tillskrivs en

grupptillhörighet. I denna tillhörighet finns alltid en uppsättning av föreställningar som individen måste förhålla sig till, en förväntad roll att spela. Man kan använda Meads begrepp "den generaliserade andre" för att förklara detta. Individen måste förhålla sig inte bara till antaganden om sig själv utan även till antaganden om den sociala gruppen den tillhör (Mead 1976:121ff). Könskategorisering innebär således att individen förstås utifrån de olika förväntningarna och fördomarna som kopplas till dennes biologiska kön. Både Gray (1994:3) och Franzini (1996:881) menar att det under historien, fram tills den tid deras texter skrevs, har funnits ett universellt erkännande av att kvinnor saknade ett sinne för humor, detta innebär att en konnotation till begreppet "kvinna" är "humorlös". Detta kan ge en vidare förklaring till varför konnotationer för begreppet "komiker" och konnotationer för begreppet "kvinnlig komiker" kan skilja sig åt. En konnotation till begreppet "komiker" är "rolig" men när det kopplas samman till begreppet "kvinna" försvagas konnotationerna till begreppet "komiker" eftersom konnotationer som bygger på ett normativt perspektiv på kvinnor läggs till. Detta betyder rent teoretiskt att en kvinna aldrig kan vara lika rolig som en man. Russell (2002) menar att komiker som är kvinnor därför alltid måste bevisa att de är roliga medan komiker som är män antas vara roliga till dess att motsatsen bevisas. Det tyder vidare på att alla kvinnor som är komiker bryter mot en norm, inte bara för att de kan presentera världen ur en kvinnlig synvinkel i sina skämt utan även eftersom de är kvinnor som har som yrke att vara roliga. Som tidigare nämnt behöver inte skämt av komiker som är kvinnor ifrågasätta en patriarkal hegemoni men det finns en föreställning om att deras handling alltid gör det.

Detta visar en ytterligare problematik i användandet av termer som "kvinnlig humor" och "feministisk humor". Dessa begrepp antyder att de skämt som sägs av kvinnor inte faller under begreppet "humor" utan istället skapas det en separat kategori enbart för den humorn som sägs av kvinnor. Detta antyder också att den humor som sägs av kvinnor inte är samma sak som den humor som sägs av män och blir därför ytterligare ett uttryck i myten om att män och kvinnor inte går att komparera eftersom de inte är likställda. Kan det vara så att könskategorisering görs inom humor inte bara för att det finns en föreställning om att skämt utifrån typiskt kvinnliga teman saknar ett generellt tilltal, utan även för att det finns en föreställning om att kvinnor inte är lika roliga som män? Detta kan tyckas vara drastiskt men frågan är om denna förståelse av komiker som är kvinnor tar sig uttryck sig i *Släng dig i brunnen*? Som tidigare nämnt är det betydligt fler män än kvinnor (trettiofem män respektive tjugo kvinnor) som medverkar i tv-programmet. Sett till antal rutiner komikerna framför är det också mer än dubbelt så många rutiner från de komiker som är män jämfört med rutinerna från de komikerna som är kvinnor, det vill säga 125 framförda av män och 57 framförda av kvinnor.

Detta antyder att betydligt fler män än kvinnor är roliga. I själva tv-programmet görs det dock inte någon tydlig skillnad på komikernas framträdande oavsett om det är män eller kvinnor. Istället blandas rutiner av män och kvinnor och de uppträder för samma publik. Detta tyder på att föreställningen om att kvinnor enbart skämtar för andra kvinnor och tanken om att kvinnor helt saknar humor håller på att försvagas, om inte till och med försvinna. Men trots att det inte görs någon skillnad mellan komiker som är män och komiker som är kvinnor i *Släng dig i brunnen* så påvisar ändå övervikten av medverkande män något implicit om föreställningen om kvinnors förmåga att vara roliga. Vidare görs, som tidigare nämnt, uppdelningen mellan män och kvinnor fortfarande i Svenska Standupgalan vilket tyder på att föreställningen om att kvinnor inte kan vara lika roliga som män lever kvar, även om den inte är lika uttalad längre.

”Den generaliserade andre” innebär inte bara att individen måste förhålla sig till antagande om den sociala gruppen den tillhör utan individen förväntas även att anta attityder från sin sociala grupp (Mead 1976:121ff). Detta innebär att komikern både förväntas beröra de egenskaper som kopplas till den sociala gruppen denne antas tillhöra och presentera ett perspektiv utifrån denna grupp. Med andra ord: komiker som är kvinnor förväntas att beröra sin kvinnlighet i materialet på samma sätt som att någon som är homosexuell förväntas beröra sin sexuella läggning i materialet. Då normen sällan förstås som en kategori (Fiske 1998:366) innebär det att den inte heller förstås som en social grupp på samma sätt som minoritetsgrupper gör. Detta innebär att i praktiken så är det komiker som upplevs komma från normavvikande sociala grupper som förväntas beröra sin gruppstillhörighet i materialet. I förhållande till de flesta normavvikande kategoriseringar fungerar detta dock som ett redskap för att lyfta fram ett icke-normativt perspektiv, men dessa förväntningar kan även ha en hämmande funktion. En genrebeteckning som ”kvinnlig humor” och ett pris som Årets kvinnliga komiker kräver indirekt att komiker som är kvinnor ska beröra sin kvinnlighet i sitt material. Därmed kan förväntningarna om att presentera ett kvinnligt perspektiv bli som en tvångströja för de komiker som är kvinnor, det blir något de måste göra. Eftersom dessa förväntningar inte läggs på de komiker som tillhör normen kan de på ett annat sätt beröra vilka delar de vill av sin identitet i materialet.

Att kön spelar roll för att forma en individs identitet kan verka självklart, med det gör också individens klasstillhörighet, ålder, etnicitet, etcetera. Problemet med köns kategorisering är att den utgår från att kön inte bara påverkar individens identitet utan också att det definierar den. Man kan ta Me too-rörelsen som ett exempel för att visa problematiken i tanken om att kön definierar en människas identitet. Ett fenomen som Me too upplevdes troligtvis mycket olika beroende på vem man var, man kan lätt tänka att det beroende på om man var kvinna eller

om man var man men denna kategorisering kan problematiseras. Me too upplevdes troligtvis mycket olika beroende på om man blivit utsatt för en sexuell kränkning eller om man inte blivit det. Bara för att någon är man innebär inte det att den aldrig blivit utsatt för en sexuell kränkning och bara för att någon är kvinna betyder inte det att den aldrig kränkts någon sexuell. Me too visade dock att en majoritet av dessa sexuella kränkningar var gjorda av män och riktades mot kvinnor, vilket kan förklara varför det ena könet kopplades till rollen som förövare och det andra till rollen som offer. Den andra säsongen av *Släng dig i brunnen* spelades in under sommaren 2018 och sändes sedan under hösten samma år. Flera av komikerna som medverkade berörde Me too eftersom rörelsen hade tagit världen med storm året innan. En av dessa var Albin Olsson (2018) som började sin rutin med att skämta om låten "Vi måste höja våra röster":

Vad mycket bättre ni har blivit tjejer på... Vad bra ni är nu. Måste ändå säga, det här är inte ironiskt även om det kanske... Asså Me too-grejen... där fick ni oss. Jävlar alltså! Den såg vi inte komma. Där vann ni faktiskt, det får man, den ska ni fan ha. Där vann ni, Me too där vann ni. En liten grej bara. Om ni tänker in i situationen att jag vann någonting i oktober och sen fortfarande tjtade om det i augusti året efter. Hade jag upplevts som ett: En jävla härlig kille eller två: lite av en fitta? Tjata om en vinst man tog i oktober fortfarande, ett år senare, vad fan är ni? Malmö FF?

En annan komiker som skämtade på samma tema var Johanna Wagrell (2018):

Vi hade så jävla roligt förra hösten. Eller hur? Asså jag saknar Me too varje dag. Vilken jävla festivalstämning eller hur det var ju karneval tjejer! Vi bara: [Wagrell tar upp handen och pekar in i publiken] "Ah det var du!" Det var inget stopp. Asså det var perfekt. Ni skulle varit med killar. [...] Asså eller hur det här är lösningen på hela grejen. Jag har kommit på det, känn på det här okej så det här lärde jag mig av Me too. Om en kille gör något mot en tjej då anmäler vi den killen, eller hur? Och så en till.

Dessa skämt handlar om samma sak men positionen skämtet ger uttryck för är helt olika. Det första skämtet presenterar en synvinkel som kan läsas som manlig då Olsson riktar sig till kvinnor som grupp när han säger, "Vad mycket bättre ni har blivit tjejer" och positionerar dessa "tjejer" som motsatt till den odefinierade gruppen som benämns som "oss" och "vi". Det är inte svårt att tolka denna odefinierade grupp som män, då grupperna "män" och "kvinnor" förstås som dikotomier. Wagrell skämtar också om Me too utifrån kategorierna "tjejer" och "killar". Båda dessa skämt lyfter därmed fram en bild av att Me too ska förstås utifrån könskategorisering istället för att förstås efter kategorierna: "de som utsatts för sexuell kränkning" och "de som inte gjort det". Detta kan ses som ett bevis på könskategoriseringens överordnade position över andra kategorier, då den första uppdelningen görs så instinktivt även om den andra uppdelningen egentligen är mer rimlig. Det finns betydligt fler kategoriseringar

än köns kategorisering som bygger på maktförhållandet mellan över- och underordnade. När man enbart försöker förstå teman som antingen ”manliga” eller ”kvinnliga” är chansen stor att man missar hur erfarenheterna temana bygger på inte nödvändigtvis behöver förstås utifrån könstillhörighet. Om man lägger genusglasögonen åt sidan och istället letar efter teman som är typiska för exempelvis komiker som är unga, gamla, med eller utan funktionsnedsättning hittar man teman som är mer vanligt förekommande i respektive grupp. Att diskutera specifika teman går således att göra utifrån flera olika kategoriseringar men frågan är vilken insikt detta ger. Att vissa teman är vanligare hos de komiker som är kvinnor än de komiker som är män är inte det intressanta utan det som är intressant är varför dessa teman värderas olika. Med andra ord: varför skämt ses sakna ett generellt tilltal bara för att de handlar om en erfarenhet normen saknar. Det är inte de specifika temana som förklarar hur de maktrelationer kategorisering bygger på verkar. För att nå den förståelse bör man inte enbart fråga sig vilka erfarenheter komiker lyfter fram, utan även fråga sig varför just dessa erfarenheter lyfts fram och på vilka sätt komikerna gör det. Genom att sätta maktrelationen mellan norm och avvikande i fokus uppenbarar sig en annan typ av förståelse av ståuppkomik än den som bygger på köns kategorisering.

Olika erfarenheter och stigman

Genom att studera vilka egenskaper komikern berör i materialet nås en djupare förståelse av vilka egenskaper denne definierar och förstår sig själv utifrån. En jämförelse mellan en rutin av Sandra Ilar med en rutin av Johannes Brenning kan visa en alternativ förståelse av kategoriseringen av dessa komiker. Ilars (2017) rutin förekommer i säsong ett och handlar om hennes ADHD- och autismdiagnoser:

[...] Autisten behöver total kontroll och ordning, gör listor och ställer larm och damp-ungen är bara kaos. Autisten är damp-unges personliga assistent. Så jag är min egna personliga assistent, utan att få betalt. [...]

Johannes Brennings (2019) rutin förekommer i säsong tre och handlar om hans ADHD-diagnos:

[...] Vi har ett helt bord där bort som applåderar på båda. Det kan vara ADHD tror jag. Jag har också det. Det är en superkraft. Jag får skämta om det här eftersom jag har det. Vi får säga vad vi vill vi med ADHD, eller det är så vi alltid har gjort bara. Det är så vi alltid har löst det.

Det finns en föreställning om att dessa skämt bör kategoriseras efter könet personen som säger skämtet har och inte efter den eller de neuropsykiatriska funktionsnedsättningarna som

komikerna har. Detta beror på, som tidigare nämnt, att könskategorisering är det dominanta och icke ifrågasatta sätt människor använder för att kategorisera och förstå varandra. Eftersom ingen av komikern i exemplet ovan lyfter fram sin könstillhörighet i dessa skämt tyder det på att könstillhörigheten inte alltid står över alla andra delar av identiteten. Detta visar även på en problematik i att enbart kategorisera efter kön då de andra elementen av komikerns personlighet inte framstår som legitima skäl att kategorisera dem.

Skulle det inte i ett fall som med Ilar och Brenning vara mer legitimt att kategorisera humorn efter huruvida komikern har en neuropsykiatrisk funktionsnedsättning eller inte, då det är de erfarenheterna som komikerna berör i sitt material? Vad hade hänt om man hade genrebeteckningen "funktionsnedsatt humor"? Istället genrebeteckningen "kvinnlig humor"? Ett förslag som detta framstår som väldigt problematiskt eftersom det känns farligt att kategorisera människor efter element av deras identitet som de inte kan påverka utan bara förhålla sig till. Trots detta ses könskategorisering som en ofarlig kategorisering av människor även om den verkar under samma principer. Den separerar också en grupp människor efter *ett* element som påverkar deras identitet och perspektiv. Men vad är det som gör att kategorin Årets kvinnliga komiker framstår som mer okej än exempelvis Årets homosexuella komiker, Årets icke svenskfödda komiker och Årets komiker med en fysisk funktionsnedsättning? Ett skäl till att könskategorisering ses som ofarligt kan vara för att denna kategorisering inte upplevs som lika nedvärderande som andra typer av kategoriseringar. Även om all kategorisering bygger på att peka ut människor efter vissa egenskaper som gör att de skiljer sig från normen upplevs det mycket mer nedvärderande att peka ut någon som exempelvis fysiskt funktionsnedsatt eller icke svenskfödd än att peka ut någon som kvinna. Detta kan förstås då det är ett större avstånd mellan över- och underordnad i maktrelationerna de två första kategorierna bygger på än i maktrelationen mellan män och kvinnor. Även om könskategorisering är en mer vedertagen kategorisering upplevs den inte lika nedvärderande som många andra kategoriseringar. En gång i tiden var uppdelningen mellan män och kvinnor också starkt nedvärderande (Bechgaard 2017), men det är inte på samma sätt idag och det kan vara förklaringen till varför könskategorisering tillåts att vara kvar både i galor och i genrebeteckning av humor.

Som tidigare nämnt är ett av de allra vanligaste temana inom ståuppkomik att skämta om sig själv och sitt förhållande till samhället. Det tyder på att de delar av identiteten komikern skämtar om är de delarna av identiteten som komikern själv vill kommentera och problematisera. Ingen av komikerna i exemplet ovan sätter sin könstillhörighet direkt i fokus i dessa skämt, istället skämtar de om sin eller sina neuropsykiatriska funktionsnedsättningar vilket tyder på att det är dessa erfarenheter komikerna själva vill säga något om. När Ilar och

Brenning skämtar om egenskaper som gör att de avviker från normen lyfter de fram ett stigma. Stigmat innebär, som tidigare nämnt, att individen definieras efter en normavvikande egenskap. Eftersom individen via denna egenskap bryter mot normen kan den aldrig leva upp till de förväntningar samhället har på individer (Goffman 2001:14). Som tidigare nämnt består en individs identitet av flera egenskaper vilket innebär att människor kan ha flera stigmat, ett exempel från *Släng dig i brunnen* är komikern Petrina Solange. Hon är en kvinna, med mörk hy som är homosexuella och som har OCD. Hon har alltså flera egenskaper som kan ses som stigmat. I olika rutiner belyser hon olika delar av sin identitet och därmed även olika stigmat. Det går således inte att förstå Solange som enbart en kvinnlig komiker, eller enbart en homosexuell komiker, det går däremot att förstå henne som en komiker som skämtar om sin annanhet. Detta betyder att de olika egenskaper som kan räknas som stigmat egentligen inte är det intressanta, utan det som är intressant är hur stigmat leder till att individen placeras som avvikande till normen. När komikern skämtar om ett stigma innebär det att komikern problematiserar det stigmat och när detta görs kan också maktrelationen mellan norm och avvikande bli uppenbar, då det är utifrån denna maktrelation det bestäms vilka egenskaper som är ”stigmat” och vilka egenskaper som är ”normala”.

Goffman (2001:16) menar att personer med ett eller flera stigma ofta känner skam inför detta och tar till olika åtgärder för att dölja det. Ståuppskomikern kan sättas i kontrast till detta då denne istället för att dölja sitt stigma belyser det. Men vad är det då som gör att just komiker kan lyfta fram sina stigmat och problematisera dem? För att svara på detta behöver man förstå vilken funktion ståuppscenen kan förstås fylla för att göra detta möjligt. Ståuppscenen, mer specifikt *Släng dig i brunnen*, kan förstås fylla samma funktion som Bachtin menade att den medeltida karnevalen gjorde. Likt karnevalen (Bachtin 2007:19ff) är ståuppscenen en typ av tillfällig arena som står utanför den rådande hierarkiska ordningen av regler och normer, där frihet och skrattets princip råder. Med andra ord, komikern kan skämta på ett sätt som inte stämmer överens med den rådande ordningen, men detta tillåts eftersom det som komiker säger är skämt. Ett skämt kan bryta mot sociala koder om vad det är okej och inte okej att säga eftersom det som sägs just är ett skämt (Billig 2005:208). Det finns också bara en princip alla komiker ska förhålla sig till, de måste vara roliga. När Ilar skämtar om sina diagnoser har hon naturligtvis som mål att vara rolig men i och med att hon lyfter fram sina stigmat belyser hon dem också. Komiker uppmanas att göra sig lustiga över sig själva men de tillåts också att vara just sig själva. På ståuppscenen måste komiker inte gömma sina normavvikande egenskaper utan istället kan de manifesteras sin annanhet. Ståuppscenen blir

således en arena där individer som kategoriseras som normavvikande uppmuntras att uttrycka sig.

Genom att studera vilket stigma komikern själv belyser i materialet kan man få en djupare förståelse för hur komikern förstår sig själv, hur den vill bli förstådd och vilken social position i samhället denne placerar sig själv i. Ett lämpligt skämt att studera utifrån detta är nedanstående rutin av Josefin Sonk (2017):

Jag får ofta höra att jag ser sur ut och att jag borde le mer och vara mer positiv. Och för några veckor sedan var jag ute med mina kompisar på krogen och då var det en kille som kom fram till mig och till och med gav mig min diagnos. Jag har visst fått för lite kuk. Låter allvarligt tycker jag. Att jag liksom springer omkring och fått för lite kuk utan att veta om det själv. Tänk om jag gick till vårdcentralen och träffade en läkare där och sa: "Jag har känt mig lite sur och trött på sista tiden. Vad skulle det kunna vara för fel på mig?" [Sonk imiterar en läkare] "Nä Josefin du lider ju av kukbrist. Jag känner här på din puls att nä, du har ingen kuk i pulsen alls. Jag får ta och skriva ut ett recept åt dig. Jag ordinerar 22 centimeter innan sänggående."

I denna rutin uppenbarar det sig hur ett skämt utifrån ett personligt stigma kan ha en annan innebörd än att bara manifesteras en normavvikelse. När Sonk i skämtet degradera frasen "fått för lite kuk" avslöjas den dolda innebörden bakom det, den tänkta manliga dominansen över kvinnan, vilket vidare innebär att även denna innebörd degraderas. Sonk skämtar inte bara utifrån stigmat att vara kvinna, utan hennes skämt ifrågasätter också manlig härskarteknik. Detta skämt kan således förstås som ett uttryck i det karnevalska bildsystemet då skämtet har förlorat sin privata karaktär och istället blivit en symbolisk handling (Bachtin 2007:188) då Sonk, genom att lyfta fram ett personligt stigma, driver med hegemoniska normer.

Ytligare ett exempel på ett skämt som driver med normer är Petrina Solanges (2018) skämt om preventivmedelsappar som inte fungerar:

Det här funkar ju inte och fy vad ni straighta bölar. Det var massa sådan stories på nätet, var massa sådan stories: "Vi hade oskyddat sex och nu blev jag med barn!" [Solange mimar att hon gråter]. Och så är man så: "Ja men det är väl så det går till Anna!? Är det inte det? Va?" Jag bara känner så "That's straight people problem"! [sic] Ni hade ett jobb. Ni hade ett jobb. Vill ni inte bli med barn förvara inte er sperma i någon annans fitta. Är ni tjejer förvara inte andras sperma i er fitta. Det är allt ni behöver tänka på så blir det inga barn. Om jag inte vill att min tjej ska bli med barn så måste jag hindra henne från att åka över till Köpenhamn och inseminera sig.

När Solange skämtar om preventivmedelsappar från perspektivet att vara en homosexuell person skämtar hon utifrån ett stigma då homosexuella genom historien setts som avvikande till normen "heterosexuell". Genom att skämta om hur bisarrt det är att heterosexuella som har haft sex utan skydd kan klaga på att de blivit med barn upprätthåller Solange bilden av att det är heterosexuella som betar sig udda, inte homosexuella. Detta skämt presenterar således en

alternativ förståelse för vilken sexuell läggning som kan förstås som avvikande, med andra ord den karnevalska principen av att vända upp och ner på en maktrelation för att presentera en alternativ förståelse av världen tillämpas (Bachtin 2007:21). Genom att använda frasen "That's straight people problem" [sic] och antyda att preventivmedelsappar är något som berör alla heterosexuella, pekar Solange också ut heterosexuella som en grupp. Samtidigt benämner hon aldrig homosexuella som grupp utan talar om inseminering som något hennes flickvän vill göra, inte något som alla homosexuella gör. Solanges språkbruk kan därför förstås som en motdiskurs till det normativa sättet sexuella läggningar kategoriseras. Då kategorisering tenderar att fokusera på minoriteter istället för majoriteter glöms det lätt bort att normen också är en kategori (Fiske 1998:366). När Solange placerar den grupp som historiskt sett betraktas som normen i rollen som "den andre" bidrar hennes skämt till att belysa att normen också är en kategori.

Ytterligare ett exempel på ett skämt som både belyser ett stigma, men också kan förstås ha en djupare innebörd är, Melody Farshins (2019) skämt om termen "andra generationens invandrare":

Jag kallas för andra generationens invandrare. Det här är en term som jag passionerat av hela mitt hjärta hatar, verkligen hatar. Varför? Jag ska förklara för er. För jag har vandrat "jack shit". Det finns en direktbuss från Karolinska sjukhuset till Husby. Jag plankat mer i mitt liv än vad jag vandrat. Jag är första generationens plankare, det är vad jag är.

Likt Sonk och Solange utgår Farshin från ett perspektiv som ifrågasätter den rådande hegemonin. Farshin sätter sin etniska tillhörighet i fokus. Genom att ifrågasätta frasen "andra generationens invandrare" på samma sätt som Sonk ifrågasätter frasen "fått för lite kuk" visar hon på det bisarra i användandet av den och skapar därmed en motdiskurs till ett förgivettaget antagande om hur en viss grupp av människor födda i Sverige benämns.

Sonk, Solange och Farshin skämtar alla om olika stigman men det finns ett gemensamt tema i alla skämten, de är alla normkritiska. Dessa skämt gör något mer än manifesterar komikernas annanhet, de avslöjar myten om hur normens naturlighet bygger på en historisk vilja om att peka ut de som skiljer sig från den. De använder sig av skämt för att driva med normer och genom detta använder de humor till något mer än att skämta, de använder den för att uttrycka en samhällskritik (Bachtin 2007:21) som pekar ut det farliga med kategorisering. Grundkonceptet med kategorisering, att skapa en förståelse av världen, är inte farligt men det är effekterna av den som är det, upprätthållandet av maktrelationer som bygger på historiska viljor. Ett ifrågasättande av maktrelationerna som kategorisering bygger på innebär ett ifrågasättande av en mångårig historia över hur något ska förstås. Det är de karnevalska

elementen av ståuppkomik som gör detta ifrågasättande möjligt, då frihetsandan inte bara undgår en yttre censur utan även en inre (ibid:97). Den inre censuren syftar på alla de maktförhållande och förbud som indoktrineras i människans uppfattning av världen och sin roll i den (ibid). Genom att skämta normkritiskt blir det under en stund ett erkännande av att normen inte är lika med sanning och att oavsett vilka egenskaper en individ har behöver det inte vara de egenskaper som definierar den.

Likt karnevalen kan dock friheten på ståuppscenen inte förstås som ett konstant tillstånd utan den måste förstås som ett tillfälligt avbrott i den rådande ordningen (ibid:93). Friheten på ståuppscenen står alltid i kontrast till världen utanför den. Något som är uppenbart inte minst i förhållande till Solanges rutin. Det är en sak att säga "That's straight people problem" [sic] i en ståupprutin och en helt annan sak att säga det i ett debattinlägg, det är ståuppscenens karenvalska anda som tillåter normerkritiken att uttryckas. Detta innebär att ståuppscenen fyller en annan viktig roll i samhället då den inte bara tillhandahåller en arena där annanhet kan manifesteras utan även är en arena där makt och normer kan ifrågasättas.

Ett underifrånperspektiv

Kategorisering bygger på en maktrelation där de som tillhör normen ses som överordnade de som avviker från den, detta innebär att alla perspektiv som är normavvikande kan ses som underifrånperspektiv. Eftersom den som har ett underifrånperspektiv inte gynnas av kategorisering kan den lättare se det som ett socialt konstruerat element som gynnar ett visst perspektiv på världen, tillskillnad från något som har ett normativt perspektiv. Inom ståuppkomik gynnas komiker av att ha ett underifrånperspektiv (Krefting 2014). Men varför gör de det? Douglas resonemang om fara ger insikt i denna fråga. Hon menar att det bara är då en individ orsaka en fara för någon annan som denne ses gå över gränsen (Douglas 1997:162). En rutin som Solanges om preventivmedlesappar är ett exempel på hur detta fungerar. I den rutinen hånar Solange heterosexuella genom att peka ut hur udda de betar sig. Trots detta upplevs det inte som att hon går över gränsen. Detta kan försåts då den sexuella läggning Solange själv har alltid har setts som avvikande till heterosexualitet. Solange kan alltså i och med sin sexuella läggning ses ha ett underifrånperspektiv. Att homosexuella aldrig setts som normen har alltså betydelse för att skämtet ska fungera. Om en heterosexuell komiker hade gått upp på scenen och skämtat om att homosexuella betar sig udda hade det inte upplevts som lika okej, utan snarare som opassande. Detta eftersom kategorisering placerar heterosexuella som högre stående än homosexuella, kategoriseringen skapar ett annanhetsglapp, och därmed skulle ett skämt som detta inte ifrågasätta maktrelationen, utan snarare befästa den. Solanges skämt

ses inte gå över gränsen då den grupp hon ”slår åt” är normen och därmed orsakar hon ingen fara då hon istället för att manifestera maktrelationen mellan över- och underordnad, ifrågasätter den.

Maktrelationen mellan norm och avvikande har gjort att en förhållandevis vedertagen konsensus har etablerat sig gällande vad det är, och vad det inte är, okej att skämta om. Det ses mer okej att i ett skämt slå uppåt än att slå neråt, med andra ord är det mer acceptabelt att ifrågasätta normen än att peka ut avvikelser. Alla typer av kategoriseringar innebär därmed en tydlig gräns över vilka som får skämta om vad. Det är som en oskriven regel där komikerns annanhet legitimerar vad denne får och inte får skämta om, en annanhetsprincip. I förhållande till etnicitet kan exempelvis Josefin Sonk räknas in i kategorin europé med ljus hy, det innebär att hon tillhör den etnicitet som gynnats mest i historien utifrån ett västerländskt perspektiv. Hon har således inget underifrånperspektiv om hon exempelvis skulle skämta om afrikaner med mörk hy. Detta eftersom normen genom historien sett den mörka hyn som ett stigma och därmed också placerat människor med den hudfärgen som lägre stående än människor med ljus hy. I ett skämt som bygger på hudfärg eller etnicitet tillhör Sonk normen och hennes kvinnlighet blir irrelevant. Detta kan förstås utifrån Goffman (2001:149) som menar att stigman inte är statiska utan att situationen avgör vilka egenskaper det är som ses som stigman. Med andra ord: i maktrelationen mellan män och kvinnor har Sonk ett underifrånperspektiv men i maktrelationen mellan människor med mörk hy och människor med ljus hy har hon ett normperspektiv.

Underifrånperspektivet är dock lite mer komplicerat än så. En jämförelse mellan två rutiner av Ahmed Berhan ger exempel på detta. Den första rutinen kommer från säsong två (2018):

[...] Det är så mycket av ett vrak min kropp har blivit att när jag försöker få bånge [är] min kropps reaktion så här: “Ey fuck det här mannen!” “Om vi ska flytta på allt det där blodet, han kommer dö mannen!” Min kuk gick från “Dark Knight Rises” till “Black Hawk Down” på två och en halv sekund, mannen. [...]

Och den andra rutinen från säsong tre (2019):

[...] Har ni någonsin tänkt på att Sverige vinner bara guldmedaljer i idrotter som är bra att kunna vid en systemkollaps? Asså tänk efter, det är fucking segling, det är orientering, det är skidor, skytte på skidor. Det är som att ni har smygövat för raskriget och inte sagt något till oss svartskallar. [...] Hela mitt liv har jag garvat åt svenskar så här: “Haha, ni vinner guld i fett löjliga sporter.” Samtidigt har ni varit sår här: “Visst eller hur?” [Berhan imiterar att han håller ett gevär och skjuter] Klick klick pow!

Även om Berhan i det första skämtet sätter sin könstillhörighet i fokus är det inte sin maskulinitet han skämtar om, utan istället sin oförmåga att upprätthålla en erektion. Det är

således ett brott mot maskuliniteten som lyfts fram som ett stigma. Maskuliniteten är inte rolig eftersom den är normen, upprätthållandet av normen är inte roligt däremot är brottet av den det (Billig 2005:206). Med andra ord: maskulinitet innebär ingen annanhet för Berhan, däremot är brottet av den ett stigma vilket innebär en typ av annanhet. Detta kan sättas i kontrast till Berhans andra skämt där han sätter sin etniska tillhörighet i fokus. Han hänvisar till kategorin ”svenskar” som “ni” och sätter sig själv i kontrast till denna kategori. Det tyder det på att Berhan vill kommentera sitt förhållande till en svenskhet som han inte känner tillhörighet till, trots att han är svensk. Detta kan jämföras med hur Solange i sin rutin om preventivmedel placerar gruppen heterosexuella under begreppet ”ni” och sätter sig själv i kontrast till den. Både Solange och Berhan visar, genom att lyfta fram sin annanhet, hur de inte känner en tillhörighet till normen. Jämförelsen mellan Berhans två rutiner visar också att alla skämt berättade ur ett underifrånperspektiv inte behöver ha en djupare normkritisk innebörd då skämtet om maskulinitet inte problematiserar den. Men detta innebär inte att Berhans första skämt inte är berättat ur ett underifrånperspektiv. Båda rutinerna bygger på hur Berhan upplever sig eller har betett sig normavvikande, vilket betyder att båda skämtet är berättade ur ett underifrånperspektiv.

Eftersom kategorisering handlar om att markera de som avviker från normen innebär det att de som ses som något annorlunda i relation till normen på grund av en egenskap också uppmuntras att skämta om den egenskapen då den innebär en annanhet. Könskategorisering placerar kvinnan som något annorlunda i relation till mannen och således är det kvinnor som uppmuntras att skämta om sin könstillhörighet eftersom denna identitet innebär en annanhet för dem. Då de komiker som är män har den könstillhörighet som ses som normen blir det svårare för dem att skämta om den som en annanhet. På grund av detta måste de män som är komiker hitta andra element i sin identitet som är stigmat, exempelvis sin ålder, sin sexuella läggning eller sin funktionsnedsättning, då deras könstillhörighet inte innebär ett underifrånperspektiv. Det gäller inte bara manlighet utan alla egenskaper som kan räknas till normen som exempelvis heterosexualitet och ljus hy. Ett normperspektiv står alltid i kontrast till ett underifrånperspektiv och rent teoretiskt borde det betyda att den som tillhör normen inte kan skämta ur ett underifrånperspektiv. En komiker som Niklas Andersson (2018) kan sägas ha ett normperspektiv då han är en heterosexuell svensk medelålders man med ljus hy. Denna rutin framför han i den andra säsongen av *Släng dig i brunnen*:

Jag har blivit så jädra bekväm. Förr kunde man ju gå ut på juldagen och komma hem på annandag... påsk. Och tänka fan vilket jädra röj det var. Så var man nöjd. Jag tyckte det var grymt liksom. Nu afterwork, det är allt jag orkar. Amen afterwork, kan ändå vakna upp dagen efter och säga: “Jävla vilket röj det var igår.” Och så säger

tjejen det: "Amen du var ju hemma till Doobidoo." "Jo, jo men då var det väl ett jävla röv fram till Doobidoo då."
[...]

Skämtet är berättat utifrån ett underifrånperspektiv eftersom Andersson placerar sig som avvikande från normen på grund av att han inte orka hålla samma tempo som när han var yngre. Om man jämför Anderssons "stigma" med till exempel ett stigma som att leva med en CP-skada, eller att förtryckas på grund av sin etniska tillhörighet framstår den som minimal. Men oavsett hur litet stigmat är så är alla skämt med utgångspunkt i ett personligt stigma berättat utifrån ett underifrånperspektiv. När komiker skämtar utifrån ett eget stigma får de också en legitimitet till att skämta normkritiskt då det innebär att de slår uppåt och inte neråt. Underifrånperspektivet gynnas således på ståuppscenen eftersom det ger fler möjligheter till skämt än ett normperspektiv. Underifrånperspektivet kan även ses som ett tydligt bevis på att kategorisering bygger på maktrelationer eftersom ingen hade kunnat skämta underifrån om alla kategorier vore jämlika.

Att skämta om sig själv

Ståuppkomik är som tidigare nämnt en väldigt speciell konstform då utövarens identitet är så starkt kopplad till materialet. Det är en naken konstform som bygger på att komikern utgår från sina egna erfarenheter och egenskaper när de skämtar. Detta innebär att det är svårt att helt separera texten, skämten, från upphovspersonen, komikern, på ett annat sätt än vad man exempelvis kan göra med en film, en bok eller ett musikstycke. Den enskilde individen är således också mer synlig i materialet och man kan argumentera för att ståuppkomikern och dennes identitet existera i gränslandet mellan konst och verklighet. Detta på grund av att ståuppkomikern, liksom narren (Bachtin 2007:19), till skillnad från den komiske skådespelaren inte spelar en roll utan uppträder under eget namn⁴. Därmed inte kan sluta spela sin roll utan är den under alla offentliga framträdanden (ibid). Även om komiker ofta använder sig av överdrivna scenpersonligheter är det svårt att dra gränsen för var scenpersonligheten slutar och den verkliga personen börjar. Detta inte bara för att de uppträder under eget namn utan just för att identiteten är så starkt manifesterad i materialet.

När komikern skämtar om sig själv lyfter den fram sina tillkortakommande vilket vidare öppnar upp för att komikern ska kunna slå uppåt, det vill säga skämta normkritiskt. Men många av komikerna som skämtar utifrån sitt stigma slår inte bara uppåt. När exempelvis Ilar och Brennings framför skämt om neuropsykiatriska funktionsnedsättningar riktas dessa mot en

⁴ Det finns de ståuppkomiker som uppträder under alias men normen är att uppträda under eget namn.

kategori av människor som genom historien har setts som normavvikande. Dessa skämt slår inte uppåt och därför borde de vara tabu, men det är de inte eftersom både Ilar och Brenning själva lever med dessa funktionsnedsättningar. Skämten ses inte slå neråt eftersom Ilar och Brenning inte bara vänder narrspegeln mot gruppen människor med funktionsnedsättningar, utan även mot sig själva. Det finns en trygghet i att skämta om sig själv då det finns en tanke om att det inte är någon annan som blir drabbad då skämtet är på komikerns egen bekostnad, med andra ord ses man inte gå över gränsen eftersom man inte orsakar fara för någon annan (Douglas 1997:162). Detta går dock att problematisera. När Brenning säger: ”Vi får säga vad vi vill vi med ADHD, eller det är så vi alltid har gjort bara.” (2019), skämtar han inte bara om sig själv utan håller även upp en stereotyp bild över hur människor med en ADHD-diagnos beter sig. Men även om detta skämt spelar på en stereotyp bild av människor med en ADHD-diagnos är det svårt att kritisera det eftersom Brenning själv har diagnosen han skämtar om.

Hur ska man då förstå komiker som driver med sig själva? Bachtin (2007:23) menar att man inte bara kan skämta om makten utan även måste skämta om sig själv om man verkligen vill förändra de rådande normerna. Om man inte skämtar om sig själv ställer man sig utanför processen och därmed blir de normer man driver med en ofullständig företeelse och mindre verklig (ibid). Med andra ord om inte Ilar och Brenning driver med sina diagnoser kan de enligt Bachtins resonemang inte skämta kritiskt om normen som placerat människor med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar som avvikande. Man kan även förstå Ilars framträdande som ett framträdande av en ironisk scenpersonlighet (Lowrey, Renegar och Goehring 2013:69), genom att presentera överdriva stereotypa bilder av människor med ADHD- och autismsdiagnoser kan skämtet bidra till att visa hur stereotyper inte är verkliga. Men likt Weaver (2010:44) kan man dock resonera om huruvida skämt som kommer förtryckta grupper som spelar på normens stereotypa bilder verkligen kan förstås som kritiska motdiskurser. Det går att argumentera för båda infallsvinklarna men något som dock ofta glöms bort i dessa diskussioner är vikten av att det är komikern med den normavvikande egenskapen som själv lyfter fram den stereotypa bilden av egenskapen. Då det är komikern själv som lyfter fram en stereotyp bild över hur denne ska förstås innebär det att denna bild legitimeras, därmed legitimeras även den normativa förståelsen av en avvikande egenskap. En komiker som skämtar om sig själv som ett normbrott kan således bekräfta den rådande hegemoni då det avvikande pekats ut som något man ska skratta åt och därmed kan skämten förstås ha en disciplinär funktion (Billig 2005:132). Att skämtet kan fylla en disciplinär funktion är inte nödvändigtvis något komikern som säger skämtet är medveten om själv (ibid).

Detta är dock inte det enda sätt man kan förstå skämt där en komiker driver med sig själv. Ett annat exempel på en komiker som skämtar om sig själv är Christoffer Fernis (2018) som är rullstolsburen och förlamad i delar av kroppen:

Nu känner jag en liten lättnad i publiken. "Åh han kan ju prata!" Ja det är inte det enda kolla in det här greppet i micken [Fernis visar upp sina knutna händer]. Jag har ju det här greppet hela tiden jag, det är som två boxningshandskar. Och det är ju perfekt om man ska fira midsommar med släkten, [Fernis gör ett boxningsslag med ena handen], eller om man som jag gillar att... [Fernis mimar en gest som kan antyda att han onanerar] spela maracas. Men det är inte alltid lika praktiskt, till exempel jag vinner ju aldrig mot "påse".

Detta skämt kan vid första anblick ses fylla en disciplinär funktion då skämtet bygger på att Fernis pekar ut sitt normbrott som just ett normbrott. Men Fernis gör något mer, han skämtar inte bara om sin funktionsnedsättning utan även om samhällets förväntningar på människor med funktionsnedsättningar. När han säger "Åh han kan ju prata!" tilltalar han "den generaliserade andre" och problematiserar de föreställningar som den ger honom. Fernis och andra komikers skämt som bygger på att förlöjliga sitt stigma kan fungera som ett bekräftande av normer samtidigt som de också kan innebära att komikern tar kontroll över sitt eget narrativ. När Fernis låter publiken skratta åt hans funktionsnedsättning styr han själv skattet. Man kan förstå det som att han spelar på stereotypa bilder samtidigt som han utbildar publiken om dem. Fernis blir därför frivilligt eller ofrivilligt också någon som inte bara berättar om sitt narrativ utan även om narrativet från andra människor som också kategoriseras efter sin fysiska funktionsnedsättning. Han gör även samma sak som exempelvis Solange när hon talar om sin sexuella läggning, som Sonk när hon talar om sin könstillhörighet eller som Behran när han talar om sin etnicitet, han avdramatiserar perspektivet. Genom att presentera en förståelse av världen utifrån ett perspektiv som påverkas av egenskaper som inte ses som normativa läggs det på ett icke-normativt perspektiv på världen. Olika underifrånperspektiv gör att det normativa synsättet på världen ifrågasätts. Fernis visar likt alla komiker som skämtar utifrån sin annanhet att normen inte är lika med sanning. Myten om hur vi ska förstå världen bryts för ett ögonblick när vi genom en ståupprutin tillåts skåda världen ur ett annat perspektiv än vårt eget eller det normativa. Alla komiker som skämtar utifrån sin identitet förhåller sig på något sätt till normer, en del spelar på en stereotyp bild över hur en människa med deras egenskaper ska vara, en del skämtar normkritisk och en del komiker gör både och i samma skämt. Som tidigare nämnt kan komiker som är kvinnor bekräfta en patriarkal hegemoni, lika så som en komiker som har mörk hy kan bekräfta en postkolonial ideologi och som en komiker som är homosexuell kan bekräfta en heterosexuell ideologi, men i kontrast till detta står ståuppscenen som gynnar de komiker som har ett underifrånperspektiv med andra ord de komiker som ifrågasätter dessa ideologier.

Normer är föreställningar om hur världen kan tolkas och upprätthållas, men normerna idag är inte samma som tio, femtio eller hundra år sedan. Mead (1976:129) menar att vi ofta tänker att dagens samhälle är enhetligt med samhället från gårdagen och morgondagens samhälle, men att detta inte är fallet. De normer som hålls upp av den rådande ordningen kan reformeras. Denna reformering sker i en reflektiv process där individen talar och ifrågasätter det samhälle den är en del av (ibid). En reflektiv process där individen ifrågasätter samhället och sin roll i det? Det låter onekligen som en beskrivning av ståuppscenen. Som tidigare nämnt delar Svenska Standupgalan ut priserna efter komikers könstillhörighet och det finns flera studier som menar att ståuppscenen är en maskulin sfär (Russell 2002, Gilbert 2004, Lockyer 2011). Företeelser som detta har gjort att ståuppbranschen antas gynna ett visst perspektiv och alienera de som bryter mot normen. Allt detta står dock i kontrast till konstformens enkelhet. För att en komiker ska kunna framföra ståuppkomik krävs enbart en mikrofon, en publik och skämt. Den minimalistiska formen gör att ståuppkomik är väldigt förutsättningslös och något alla kan göra. Detta har inneburit att ståuppscen innehåller en bred variation av människor och perspektiv.

Ett tv-program som *Släng dig i brunnen* kan sägas vara en arena som präglas av samma typ av jämlikhet som karnevalen (Bachtin 2007:21) eftersom den löser upp de sociala gränser som finns i det seriösa livet utanför den. I *Släng dig i brunnen* förekommer en bred variation av komiker med olika erfarenheter eftersom de har olika egenskaper som skiljer dem åt men oavsett vilka egenskaper komiker har så står de på samma scen och för samma publik. På detta sätt är ståuppkomik väldigt gränsöverskridande då publiken får höra olika narrativ beroende på vad komikern väljer att prata om. Det finns andra kulturformer som exempelvis belyser åldrande, hur det är att växa upp i en liten by på landet, hur det är att leva som rullstolsburen eller hur det är att vara kvinna, men inom ståuppkomik och ett tv-program som *Släng dig i brunnen* står dessa människor på samma scen och vänder sig till samma publik. Skämten kan vara roliga samtidigt som de belyser frågor och perspektiv publiken inte hade fått höra annars. Komikern kan utifrån att skämta om ett stigma, skämta om sig själv och fördomar kopplade till stigmat, vidare kan komikern också slå uppåt då den kan ifrågasätta normer. Detta innebär att ståuppkomikerns skämt kan vara betydligt mer än skämt, då de kan vara uttryck för normkritik. Med andra ord: även om ståuppbranschen färgas av ett samhälle präglad av olika maktförhållanden, så präglas själva konstformen av en enkelhet som gör att flera olika perspektiv på samhället lyfts fram.

Konklusion: Annanhetsprincipen

När komikerna i *Släng dig i brunnen* skämtar om normavvikande egenskaper bidrar de till att göra den inneboende maktrelationen mellan norm och avvikande i kategorisering uppenbar. Genom att manifesteras sin annanhet i skämt normaliserar komikerna ett icke-normativt perspektiv. Det är friheten på ståuppscenen som gör detta möjligt. Ståuppscenen kan således förstås som en arena som verkar i samma anda som den medeltida karnevalen då den står utanför de regler, ordningar och förbud som finns i det seriösa livet. Detta gör det inte bara möjligt för komiker att manifesteras sin annanhet, utan även att skämta normkritiskt. Det råder även en form av jämlikhet på ståuppscenen då konstformen är så pass förutsättningslös att alla kan göra det. Det innebär att olika perspektiv och erfarenheter samlas på samma scen för samma publik, vilket kan bidra till att det normativa perspektivet ifrågasätts. När komiker skämtar om sin annanhet kan de även bidra till att minska glappet mellan över- och underordnad eftersom det normavvikande perspektivet normaliseras. Attityder kan leva kvar men ju mer normen blir bekant med annanheten desto mer krymper avståndet mellan norm och avvikande. Komikernas rutiner är alltså inte bara roliga utan säger även något viktigt om vårt samhälle och relationerna i det. På grund av detta bör en företeelse som *Släng dig i brunnen* ses fylla en viktigare roll i samhället än att bara förstås som ett skämtprogram.

Analysen visar vidare hur kategoriseringen mellan norm och avvikelse har skapat ett osynligt regelverk över vem som får skämta om vem och vad. Det kan förstås som en annanhetsprincip där komikerns annanhet avgör vad den får och inte får skämta om. Genom att skämta utifrån ett eller flera personliga stigmat får komikern ett underifrånperspektiv. Inom humor är det inte problematiskt att slå uppåt, inte heller åt sidan (även om dessa skämt kan vara svårare att legitimera), däremot kan det upplevas väldigt opassande att slå nedåt. Eftersom ett underifrånperspektiv ger komikern fler skämtmöjligheter gynnas det perspektivet på ståuppscenen. När en komiker med ett normavvikande perspektiv skämtar om normen framstår det som legitimt eftersom komikern då ifrågasätter maktstrukturer. Normen innebär en avsaknad av en annanhet och därmed även en avsaknad av ett underifrånperspektiv, eftersom det inte finns något att slå uppåt mot. För att en komiker ska få ett underifrånperspektiv måste den alltid hitta någon egenskap som påverkar dess identitet och som kan uppfattas som avvikande.

Alla som kategoriseras som avvikande från normen har ett underifrånperspektiv när de skämtar om normer, men eftersom alla kategorier inte är jämlika innebär det att annanhetsglappet är olika stort. Ju mer stigmatiserad egenskapen är desto mer legitimt blir det

att slå uppåt i skämten, och desto mindre berättigat blir det för någon som inte har stigmat att driva med det. Eftersom annanhetsglappet mellan män och kvinnor har minskat betyder det att kvinnor inte lika tydligt förpassas till en underordnad position gentemot män som exempelvis en människa som är fysiskt funktionsnedsatt gör till en människa som är fysiskt frisk. Annanhetsglappet mellan en människa som är fysiskt frisk och en människa som är fysiskt funktionsnedsatt upplevs som större än annanhetsglappet mellan män och kvinnor och det blir därför mer tabu för en fysiskt frisk människa att skämta om en fysiskt funktionsnedsatt människa, än för en för en man att skämta om en kvinna. Då kategorin kvinna och kategorin fysiskt funktionsnedsatt har olika stora glapp till normen innebär det också att en människa med en fysisk funktionsnedsättning placeras som mer avvikande än någon som är kvinna. Detta innebär i sin tur att en kvinna som är fysiskt funktionsnedsatt placeras både som mer avvikande än en man som är fysisk funktionsnedsatt och en kvinna som är fysisk frisk, två kategorier av människor som båda ses som avvikande till den fysiskt friska mannen. Det betyder att det inte bara finns en maktrelation mellan norm och avvikelse utan även en maktrelation mellan olika avvikelser beroende på storleken på annanhetsglappet. Detta innebär att de komiker med störst stigma kan skämta på bekostnaden av andra mindre stigmat då de fortfarande slår uppåt i dessa skämt.

Annanhetsprincipen avgör inte bara vem som får skämta om vem utan även hur skämten får utformas. En komiker som tillhör normen kan skämta om ett stigma den själv inte har men skämten måste utformas på ett sådant sätt så att de inte slår neråt. Ett stigma som att vara rullstolsburen kan både en som sitter i rullstol, och en som inte gör det, skämta om. Den som är rullstolsburen kan i skämtet lyfta fram sin funktionsnedsättning bland annat genom att driva med okunskaper normen har om stigmat. Ett liknande skämt kan göras av en fysisk frisk person men den måste placera sig själv som den publiken ska skratta åt om skämtet inte ska upplevas opassande eftersom annanhetsprincipen gjort det tabu för den att driva med människor som är rullstolsburna. Det finns ingen officiell regel som förbjuder en fysiskt frisk komiker att skämta om en människa som är rullstolsburen, men annanhetsprincipen fungerar som en oskriven regel där komikerns annanhet eller brist på annanhet legitimerar vissa skämt och gör andra skämt oberättigade. Eftersom annanhetsprincipen inte är någon officiell regel innebär också att inte alla komiker följer den. Det förekommer komiker som slår neråt i sina skämt och befäster en maktrelation och därmed skämtar på ett sätt som bryter mot annanhetsprincipen. Men det är inte bara komikern som förhåller sig till denna princip utan även publiken. På grund av detta får de skämt som slår neråt ofta en helt annan reaktion hos publiken än de skämt som slår uppåt.

Annanhetsprincipen kommer tydligt till uttryck på ståuppscenen men går också att förstå som ett allmänt regelverk över hur människor från olika kategorier kan interagera med varandra. Den visar hur samhället är uppbyggt av olika maktförhållande där de med en annanhet från normen får ett underifrånperspektiv. Något som innebär att vissa människor anses ha en större rätt än andra att kritisera och driva med människor eftersom de har en större annanhet än människorna de kritiserar, något som blir extra tydligt i diskussioner om vem som får skämta om vem.

Källförteckning

Tryckta källor

Barthes, R (2007). *Mytologier*. Lund: Arkiv

Bachtin, M (2007). *Rabelais och skrattets historia: François Rabelais' verk och den folkliga kulturen under medeltiden och renässansen*. 3 uppl. Gråbo: Anthropos

Billig, M (2005). *Laughter and ridicule: towards a social critique of humour*. London: SAGE

Bourdieu, P (1999). *Den manliga dominansen*. Göteborg: Daidalos

Burr, V (2003). *Social constructionism*. 2 uppl. London: Routledge

Cooper, S. K. (2019). Breaking the Crass Ceiling? Performing Irony and White Femininity in Amy Schumer's Mostly Sex Stuff Stand-Up. *Sociological Focus*, 52 (3), ss. 201–215.

Douglas, M (1997). *Renhet och fara: en analys av begreppen orenande och tabu*. Nora: Nya Doxa

Fay, B (1996). *Contemporary philosophy of social science: a multicultural approach*. Cambridge, Mass: Blackwell

Fiske, S.T. (1998). Stereotyping, prejudice, and discrimination. I Fiske, S.T, Gilbert, D. T, S. T och Lindzey, G (red.) *The handbook of social psychology, vol. 2*, 4 uppl. Boston: McGraw-Hill.

Foucault, Michel (1987). *Övervakning och straff: fängelsets födelse*. Lund: Arkiv

Franzini, L. R. (1996). Feminism and women's sense of humor. *Sex Roles*, 35 (11–12), ss. 811–819

- Gilbert, J. R. (2004). *Performing marginality: humor, gender, and cultural critique*. Detroit, Michigan: Wayne State University Press
- Gillota, D (2015). Stand-Up Nation: Humor and American Identity. *The Journal of American Culture* 38 (2) ss.102-112
- Goffman, E (2001). *Stigma: den avvikandes roll och identitet*. 2 omarbetade uppl. Stockholm: Prisma
- Gray, F (1994). *Women and laughter*. Basingstoke: Macmillan
- Keisalo, M (2018). The invention of gender in stand-up comedy: transgression and digression. *Social Anthropology/Anthropologie Sociale*. 26 (4) ss.550-563
- Krefting, R (2014). *All joking aside: American humor and its discontents*. Baltimore: Johns Hopkins University Press
- Limon, J (2000). *Stand-up comedy in theory, or, Abjection in America*. Durham, New York: Duke University Press
- Lindgren, S (2009). *Populärkultur: teorier, metoder och analyser*. 2 reviderade uppl. Stockholm: Liber
- Lockyer, S (2011). From toothpick legs to dropping vaginas: Gender and sexuality in Joan Rivers' stand-up comedy performance. *Comedy Studies*, 2 (2) ss.113-123
- Lockyer, S (2015). From comedy targets to comedy-makers: disability and comedy in live performance. *Disability & Society*, 30 (9) ss. 1397–1412,
- Lowrey, L, Renegar, V. R. och Goehring, C. E. (2013). “When God Gives You AIDS ... Make Lemon-AIDS”: Ironic Persona and Perspective by Incongruity in Sarah Silverman’s Jesus is Magic’. *Western Journal of Communication*, 78 (1), ss. 58–77

Mead, G. H (1976). *Medvetandet, jaget och samhället: från socialbehavioristisk ståndpunkt*. Lund: Argos

Merriam, S.B. (1994). *Fallstudien som forskningsmetod*. Lund: Studentlitteratur

Ridgeway C.L. (2008). Framed Before We Know It: How Gender Shapes Social Relations. *Gender and Society* 23 (2) ss.145-160

Russell, D. (2002). Self-deprecatory humour and the female comic. *Third Space: A Journal of Feminist Theory & Culture* 2 (1)

Smith, D. R. (2019). Stand-up comedy and the comedic cult of the individual: or, the humor of James Acaster. *American Journal of Cultural Sociology*. 7 (20)

Stott, A (2005). *Comedy*. London: Routledge

Weaver, S (2010). The “Other” Laughs Back: Humour and Resistance in Anti-racist Comedy. *Sociology* 44 (1) p. 31-48

Østbye, H., Knapskog, K., Helland, K. & Larsen, L. O. (2004). *Metodbok för medievetenskap*. Malmö: Liber AB

Elektroniska källor

Bechgaard, J (2017) Historiens största mysterium är en kvinna *Världens Historia* [Elektronisk] Tillgänglig: <https://varldenshistoria.se/samhalle/historiens-storsta-mysterium-ar-en-kvinna> (Hämtad 1 januari 2020)

Camitz, L (2019). Malmö's komiker prisas – de är roligast i landet *Expressen* [Elektronisk] Tillgänglig: <https://www.expressen.se/kvallsposten/malms-komiker-prisas-ar-roligast-i-landet/> (Hämtad 20 december 2019)

Ilar, S (2017) Släng dig i brunnen, säsong 1 avsnitt 5, *Sveriges television*, SVT Play, 20 oktober (Hämtad 4 november 2019)

Kudo, J (2018) SvD/Sifo: Kraftig minskning av antalet män som kallar sig feminister *Svenska Dagbladet* [Elektronisk] Tillgänglig: <https://www.svd.se/svd-sifo-betydligt-farre-man-kallar-sig-feminister> (Hämtad 1 januari 2020)

Linde, S (2017). Göteborgs unga standup-scen växer *Göteborgs-Posten* [Elektronisk] Tillgänglig: <https://www.gp.se/kultur/g%C3%B6teborgs-unga-standup-scen-v%C3%A4xer-1.4130011> (Hämtad 20 december 2019)

Nationalencyklopedin (u.å) *Genus* [Elektronisk] Tillgänglig: <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/genus> (Hämtad 10 december 2019)

Sveriges television (2019). *Sveriges Televisions public service-redovisning 2018* [Elektronisk] Tillgänglig: https://www.svt.se/omoss/media/filer_public/30/df/30df1949-e675-4791-b641-89571cbbe7ba/public_service-redovisning2018.pdf (Hämtad 13 december 2019)

Yussuf, M. (2019). Dokument: Svensk humors historia. *Café* [Elektronisk] Tillgänglig: <https://www.cafe.se/svensk-humors-historia-reportage/> (Hämtad 20 december 2019)

Empiriskt material

Släng dig i brunnen (2017). Säsong 1, avsnitt 1 [Tv-program] Sveriges Television, SVT Play, 22 september

Släng dig i brunnen (2017). Säsong 1, avsnitt 2 [Tv-program] Sveriges Television, SVT Play, 29 september

Släng dig i brunnen (2017). Säsong 1, avsnitt 3 [Tv-program] Sveriges Television, SVT Play,
6 oktober

Släng dig i brunnen (2017). Säsong 1, avsnitt 4 [Tv-program] Sveriges Television, SVT Play,
13 oktober

Släng dig i brunnen (2017). Säsong 1, avsnitt 5 [Tv-program] Sveriges Television, SVT Play,
20 oktober - Gör om ref på Ilar med

Släng dig i brunnen (2017). Säsong 1, avsnitt 6 [Tv-program] Sveriges Television, SVT Play,
27 oktober

Släng dig i brunnen (2017). Säsong 1, avsnitt 7 [Tv-program] Sveriges Television, SVT Play,
3 november

Släng dig i brunnen (2017). Säsong 1, avsnitt 8 [Tv-program] Sveriges Television, SVT Play,
10 november

Släng dig i brunnen (2018). Säsong 2, avsnitt 1 [Tv-program] Sveriges Television, SVT Play,
27 september

Släng dig i brunnen (2018). Säsong 2, avsnitt 2 [Tv-program] Sveriges Television, SVT Play,
4 oktober

Släng dig i brunnen (2018). Säsong 2, avsnitt 3 [Tv-program] Sveriges Television, SVT Play,
11 oktober

Släng dig i brunnen (2018). Säsong 2, avsnitt 4 [Tv-program] Sveriges Television, SVT Play,
18 oktober

Släng dig i brunnen (2018). Säsong 2, avsnitt 5 [Tv-program] Sveriges Television, SVT Play,
25 oktober

Släng dig i brunnen (2018). Säsong 2, avsnitt 6 [Tv-program] Sveriges Television, SVT Play,
1 november

Släng dig i brunnen (2018). Säsong 2, avsnitt 7 [Tv-program] Sveriges Television, SVT Play,
8 november

Släng dig i brunnen (2018). Säsong 2, avsnitt 8 [Tv-program] Sveriges Television, SVT Play,
15 november

Släng dig i brunnen (2019). Säsong 3, avsnitt 1 [Tv-program] Sveriges Television, SVT Play,
26 september

Släng dig i brunnen (2019). Säsong 3, avsnitt 2 [Tv-program] Sveriges Television, SVT Play,
3 oktober

Släng dig i brunnen (2019). Säsong 3, avsnitt 3 [Tv-program] Sveriges Television, SVT Play,
10 oktober

Släng dig i brunnen (2019). Säsong 3, avsnitt 4 [Tv-program] Sveriges Television, SVT Play,
17 oktober

Släng dig i brunnen (2019). Säsong 3, avsnitt 5 [Tv-program] Sveriges Television, SVT Play,
24 oktober

Släng dig i brunnen (2019). Säsong 3, avsnitt 6 [Tv-program] Sveriges Television, SVT Play,
31 oktober

Släng dig i brunnen (2019). Säsong 3, avsnitt 7 [Tv-program] Sveriges Television, SVT Play,
7 november

Släng dig i brunnen (2019). Säsong 3, avsnitt 8 [Tv-program] Sveriges Television, SVT Play,
14 november